

რა არის სოციალური კეთილდღეობა

თუ დავფიქრდებით რაზეა დამოკიდებული ადამიანის კეთილდღეობა, რა ახდენს მასზე დადებით ან უარყოფით ზეგავლენას, გავაანალიზებთ შეძლებულთა და უძმწეოთა ყოფას, დავრწმუნდებით, რომ არსებობს მოთხოვნები, რომელთა დაკმაყოფილების გარეშე შეუძლებელია არსებობა, მაგრამ ამავე დროს არსებობს მოთხოვნები, რომელთა დაკმაყოფილების გარეშეც შეუძლებელია კეთილდღეობა. ამ მოთხოვნების ჩამონათვალი სხვადასხვაა, რადგან კეთილდღეობის სხვადასხვა თეორეტიკოსი განსხვავებულ შეხედულებას ავითარებს. მოდით, ამჟამად გავეცნოთ ფიცპატრიკის მოსაზრებას და ჩამოვიყალიბოთ, ან უფრო სწორედ შევეცადოთ ჩამოვიყალიბოთ ჩვენი შეხედულება კეთილდღეობის არსზე.

ფიცპატრიკის განმარტებით, სოციალური პოლიტიკა არის პროცესი, რომელიც ამლიერებს კეთილდღეობას და ამცირებს “არაკეთილდღეობას” (ფიცპატრიკი, 2001). მისი აზრით, კეთილდღეობა უნდა განვიხილოთ შემდეგი ექვსი პერსპექტივიდან: ბედნიერება, უსაფრთხოება, საჭიროება, დამსახურება, უპირატესობები და შედარებითობა. მოდით, განვიხილოთ კეთილდღეობის თითოეული პერსპექტივა ცალ-ცალკე.

როდესაც *ბედნიერებაზე*, როგორც კეთილდღეობის გამსაზღვრელ პერსპექტივაზე ვსაუბრობთ, ვგულისხმობთ არა ეიფორიისა და სიხარულის ან ალტკინების მომენტებს, რაც თავისთავად ძალიან სასიამოვნო შეგრძნებებია, არამედ ბედნიერების “უფრო ღრმა” განსაზღვრებას. ეს კი ბედნიერების უფრო ზოგად მდგომარეობას გულისხმობს: *ვარ კარგად მთლიანობაში, რადგან ჩემი ამბიციები დაკმაყოფილებულია, მიუხედავად იმისა, რომ დროდადრო წარუმატებლობებსაც განვიცდი, რაც მალონებს და იმედგაცრუებულს მტოვებს ხოლმე*. ხოლო ბედნიერების ზედაპირული განსაზღვრება ძალიან მცირედ მოიცავს იმას, რასაც კეთილდღეობა გულისხმობს. თუ ბედნიერება არაფერია იმაზე მეტი, რასაც მისი ზედაპირული განსაზღვრება მოიცავს, მაშინ ყველა ტიპის ფსიქოლოგიური და სოციალური მდგომარეობა მისაღები იქნებოდა. ეს იქნებოდა კეთილდღეობის ძალიან ზედაპირული განსაზღვრება, დაემსგავსებოდა ტენისონის ლოტუსის მჭამელებისმაგვარ ცხოვრების სტილს. რაც უფრო ღრმაა ბედნიერების განსაზღვრება, მით უფრო მრავლისმომცველია იგი, მაგრამ იმისათვის, რომ ის იყოს ნამდვილი და არა ხელოვნური მას სჭირდება ავტონომიისა და ავთენტურობის განცდა.

ახლა მოდით *უსაფრთხოება* განვმარტოთ როგორც კეთილდღეობის პერსპექტივა. ადამიანი, რომელსაც აქვს სტაბილური შემოსავალი, სამუშაო, საცხოვრებელი უფრო მეტად განიცდის კეთილდღეობას, ვიდრე ის ვინც მუდმივად არასტაბილურობასა და დაურწმუნებლობაშია. უსაფრთხოება განიჭებს იმის განცდას, რომ შენი მდგომარეობა არ გაუარესდება მოსალოდნელი ცვლილებების შედეგად. ეს განცდა კი ისეთი ადამიანისათვისაც ფასეული და სიმშვიდის მომგვრელია, რომელიც არცთუ ისე სახარბიელო მდგომარეობაშია ამჟამად. თუმცა, კეთილდღეობის განსაზღვრას უსაფრთხოების კუთხით ახლავს პრობლემები. შესაძლოა უსაფრთხოების ფასი ძალიან მაღალი აღმოჩნდეს. წინა თაობებში ბევრი ქალი მიიჩნევდა, რომ ფინანსურ უსაფრთხოებას მხოლოდ ქორწინებით მიაღწევდნენ და ვერანაირად დასაქმების ბაზარზე დამოუკიდებლად ფუნქციონირებით. ამას კი მათი თავისუფლება ეწირებოდა ხშირად. თუ უსაფრთხოება ვინმეზე ან რამეზე დამოკიდებულებას გულისხმობს, მაშინ კეთილდღეობის განცდაც ვერ იქნება იმგვარი, როგორც ერთი შეხედვით მოგვეჩვენა.

რთულია კეთილდღეობის განსაზღვრა *უპირატესობებით*. თითქოს რაციონალურია მსჯელობა, რომ იმ ადამიანის კეთილდღეობა მეტია, რომელიც მის სურვილებს იკმაყოფილებს, ვიდრე იმ ადამიანისა, რომელიც მის სურვილებს ვერ იკმაყოფილებს. მაგალითად, თუ ერთი ადამიანი უპირატესობას ცხენით სიარულს ანიჭებს და შეიძენს კიდევ, ხოლო მეორე ადამიანს ასევე სურს ცხენის შეძენა და ვერ შეიძენს, ბუნებრივია ჩავთვლით, რომ პირველის კეთილდღეობამ იმატა ცხენის შეძენით, მეორე ადამიანის კეთილდღეობა კი უცვლელი დარჩა. კეთილდღეობის ამგვარად გაზომვა მიმზიდველია, რადგან ის კეთილდღეობის ცნებას რაოდენობრივს ხდის. ზოგიერთი კეთილდღეობის ეკონომისტის აზრით, ნივთის ფასი დამოკიდებულია იმაზე, რამდენს გადაიხდის მასში ინდივიდი ბაზარზე. მაგრამ ასეთ განმარტებას სირთულეები ახლავს. ხშირად ადამიანის უპირატესობები ხელოვნური და ზედაპირულია. მაგალითად, თუ ადამიანი მწვეველია, ყოველი სიგარეტის შეძენისა და მოკიდებისას იგი სურვილს იკმაყოფილებს, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ის ამით მის კეთილდღეობის დონეს იმაღლებს. მისი უპირატესობა პირიქით, ამცირებს მის კეთილდღეობას. ასევე უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენი სურვილების დაკმაყოფილება შესაძლოა ამცირებდეს სხვისი სურვილების დაკმაყოფილების შანსს. აი მაგალითად, სიგარეტის მოწვევისას, ადამიანი კი იკმაყოფილებს სურვილს, მაგრამ სხვისთვის ჰაერის დაბინძურების ხარჯზე. ამიტომ უპირატესობები შეიძლება იყოს ძალიან ინდივიდუალისტური და ვიწრო და ვერ გასწვდეს კეთილდღეობის ცნებას.

მოდით ახლა განვიხილოთ *დამსახურება*, როგორც კეთილდღეობის პერსპექტივა. არსებობს მიდგომა, რომ დამსახურება სოციალური საქონლის დისტრიბუციის უკეთესი პრინციპია, ვიდრე საჭიროებები. დამსახურება არის დაფასება, რომელიც კონტრიბუციისა და ჯილდოს ექვივალენტია. თუ მე მეტი

ძალისხმევა დავხარჯე რაიმე ნივთის შექმნაზე, მე დამსახურებულად მეტად არ უნდა შემემძლოს ამ ნივთით სარგებლობა? ამ ნივთით სარგებლობა თუ მე მომიტანს მეტ სიკეთეს ეს ხომ მე დავიმსახურე კიდევ? თუ ნაკლებად ვისარგებლებ ამ ნივთით ვიდრე სხვა, რომელმაც გაცილებით ნაკლები დრო და ენერჯია მოანდომა ამ ნივთის დამზადებას ეს ხომ უსამართლობა იქნება?

ზოგიერთ თეორეტიკოსთა აზრით, *დამსახურება* მორალური პრინციპიცაა. კონსერვატორები დამსახურებას განიხილავენ, როგორც კონცეფციას, რომელიც ხაზს უსვამს საზოგადოების ბუნებრივ ურთიერთდამოკიდებულებებს, მაგრამ ამავე დროს ჩვენ იმ ადამიანთა მორალური სანქციონირების უფლებას გვანიჭებს, რომლებიც იმაზე მეტს იღებენ ვიდრე დაიმსახურეს. მემარჯვენეები კი თვლიან, რომ დამსახურება ისეთი ფასეულობაა, რომელიც ძალიან რთულად ექცევა რაოდენობრივ კრიტერიუმში: საბაზრო ფასი მომხმარებლის მოთხოვნას უკავშირდება და არა დამსახურების ცნებას დასაქმებულებისა და კომპანიების მხრიდან. თუ მოყვარული დილექტანტის სკეჩი მეტად იყიდება ბაზარზე ვიდრე პროფესიონალის შედეგრი, ის ფაქტი, რომ ეს უკანასკნელი მეტს იმსახურებს, ხელოვნების ექსპერტთა აზრით, არ ცვლის სიტუაციას. ბაზარი სარგებლიანობის ზრდას ემსახურება და არა დაფასების ან დამსახურების მინიჭებას (ნოზიკი, 1974). პრინციპების დაცვას ბაზრის მიღმა უნდა ვეცადოთ. მემარცხენეები თვლიან, რომ სოციალური სამართლიანობა საჭიროებას უნდა ეფუძნებოდეს და არა დამსახურებას. მარქსი ორივეზე საუბრობდა: სოციალისტურ საზოგადოებაში ადამიანები თავისი შრომის მიხედვით დაჯილდოვდებიან, ხოლო კომუნისტურში სოციალური სიკეთე საჭიროების მიხედვით გადანაწილდება.

კეთილდღეობა გარკვეულწილად დაკავშირებულია *დამსახურებასთან*, რადგან მას, ვინც ნაკლებს იღებს ვიდრე დაიმსახურა კეთილდღეობის ნაკლები განცდა ექნება იმასთან შედარებით, ვინც დამსახურების პროპორციულად იღებს. პრობლემა დამსახურებასთან დაკავშირებით არის იმის გადაწყვეტა თუ ვინ დაიმსახურა. ამის განსაზღვრა კი დიდწილადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რა იდეოლოგიურ საფუძველზე დაყრდნობით ვაპირებთ ამ პრობლემის გადაჭრას. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ *დამსახურება* დაკავშირებულია კეთილდღეობასთან, ჩვენ მათ სინონიმებად ვერ განვიხილავთ.

ახლა დროა *შედარებითობაზე* ვისაუბროთ, როგორც კეთილდღეობის პერსპექტივაზე. აქამდე ინდივიდის კეთილდღეობას განვიხილავდით თითქოს ის არ არის კავშირში სხვების კეთილდღეობასთან. რეალურად კი, ჩემი კეთილდღეობის დონე დამოკიდებულია იმ ინდივიდთა კეთილდღეობის დონეზე, ვისთან მიმართებითაც მე ჩემს კეთილდღეობას ვაფასებ. ჩვენი ცხოვრების მანძილზე ჩვენ თავს ორი კატეგორიის ადამიანებს ვადარებთ: ვისაც ვიცნობთ და ვისაც არ ვიცნობთ.

ადამიანები, ვისაც ვიცნობთ არიან ოჯახის წევრები, ნათესავები, ახლობლები, მეზობლები. ჩემი კეთილდღეობის ხარისხი იზრდება თუ მათი კეთილდღეობის ხარისხი მაღალია. ჩვენთვის უცნობ ადამიანთა კეთილდღეობა ნაკლებ ზეგავლენას ახენს ჩვენს კეთილდღეობაზე. გამოდის, რომ კეთილდღეობა დაკავშირებულია ადამიანურ თვისებასთან მუდმივი შეადაროს თავი სხვებს. თუ მე მყავს ორი თხა ისეთ საზოგადოებაში, სადაც ყველას ოთხი თხა ჰყავს, ჩემი კეთილდღეობის განცდა ისეთ საზოგადოებაში უფრო მაღალი იქნება, სადაც ორი თხის ყოლაა ნორმა. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე საზოგადოებაში მე ორი თხა მყავს და მეტი არც მჭირდება.

ბოლოს განვიხილოთ *საჭიროება*, რადგან კეთილდღეობის განმსაზღვრელ პერსპექტივებს შორის ის ერთ–ერთ უმნიშვნელოვანესადაა მიჩნეული. მოდიტ ჯერ შევეცადოთ განვსაზღვროთ რა არის *საჭიროება*? კეთილდღეობის უდიდესი თეორეტიკოსის, ილს არლტის აზრით (1933), საჭიროება არის მისი დაკმაყოფილების წინმსწრები მენტალური პროცესი. ის ვითარდება შიდა სასიცოცხლო პროცესში ან გარე ფაქტორების ზეგავლენით. ის შესაძლოა იყოს ცნობიერიც და არაცნობიერიც.

ამავე დროს, უნდა ჩამოვყალიბდეთ იმაზეც თუ რისთვის გვჭირდება ჩვენ ადამიანთა საჭიროებების ცოდნა? როდესაც ვამბობ „ჩვენ“ ვგულისხმობ არა მხოლოდ ჩვენ როგორც ადამიანებს, ან როგორც მოქალაქეებს, არამედ როგორც ჩვენი პროფესიის წარმომადგენლებს, რომელთათვისაც ადამიანთა კეთილდღეობაში წვლილის შეტანა, მათზე ზრუნვა და მათი მდგომარეობის გაუმჯობესება პროფესიული მოვალეობაა. ეს კი, არლტის აზრით (1958), [ზრუნვა] არის არა მხოლოდ კეთილდღეობის მომსახურება, არამედ საჭიროებათა შეფასება, რომელიც ყველას საჭიროების მაქსიმალურად დაკმაყოფილებას ემსახურება.

რასაკვირველია, ყველა საჭიროების გაზომვა თანაბრად ადვილი არ არის. მაგალითად, მენტალური ან განათლების საჭიროების გაზომვა ისე ზუსტად, როგორც საკვები საჭიროებისა რთულია. თუმცა, ნორმალური გონებრივი შესაძლებლობების ზღვარი დადგენილია ყველა ასაკისათვის. საჭიროებათა გაზომვის არლტის მეთოდის მიხედვით, ადამიანის ყოველი საჭიროებისათვის უნდა დადგინდეს ზღვარი, რომლის მიღმა იწყება გაჭირვება ე.ი. საჭიროებების დაუკმაყოფილებლობა. ეს სოციალურ მუშაკებს საჭიროებების გაზომვის მსგავსი ინსტრუმენტის გამოყენებისა და საკუთარი გამოცდილების შეჯამების საშუალებას მისცემდა. არლტის აზრით, ასეთი მეთოდი არ წარმოშობს მექანიკური სოციალური კვლევის რისკს, პირიქით თუ ზუსტი მეთოდით გამოვიკვლევთ ყველა საკითხს, რომელიც ზუსტი კვლევის საშუალებას იძლევა, დრო და ენერჯია დაიზოგება. ამ მეთოდის საშუალებით, შევძლებდით გაჭირვებისა და საჭიროებების სხვადასხვა ვარიანტების გამოვლენას, რაც ცხადყოფდა, რომ მათი დაკმაყოფილება არ ექვემდებარება საერთო „მკურნალობას“ (1933:10).

ადამიანის საბაზისო საჭიროებების თემა არსებითია სოციალური პოლიტიკისათვის, რადგან მათი დაუკმაყოფილებლობა ნიშნავს, რომ ადამიანის სიცოცხლის ხარისხი მცირდება ან მას გადარჩენის საფრთხე ემუქრება. საბაზისო საჭიროებებზე საუბრისას სიღარიბის პრობლემამდე მივდივართ, რადგან მათი დაკმაყოფილება არსებობის საკითხს უკავშირდება. მაგრამ სოციალური პოლიტიკა უნდა ინტერესდებოდეს იმ საშუალებებითაც, რომლითაც ინდივიდები შეძლებენ მათი არასაბაზისო საჭიროებების დაკმაყოფილებასაც. სოციალური პოლიტიკა ასევე უნდა ინტერესდებოდეს სოციალური საჭიროებებით. პრობლემა არის იმაზე შეთანხმება, თუ სად გადის დემარკაციის ხაზი საბაზისოსა და არასაბაზისო საჭიროებებსა და სოციალურსა და არასოციალურ საჭიროებებს შორის.

მიუხედავად იმისა, რომ არლტი საჭიროების განსაზღვრისას საუბრობს ცნობიერსა და არაცნობიერ საჭიროებაზე, მაინც უნდა დავსვათ კითხვა – ცნობიერია თუ არა საჭიროება? განა ის საჭიროება საჭიროებაა, რომელიც ადამიანს არ აქვს გათვითცნობიერებული? უნდა დავეხმაროთ თუ არა ადამიანს გაათვითცნობიეროს საკუთარი საჭიროებები? ეს საკითხები სოციალურ მუშაკს დილემურ სიტუაციაში აყენებს ხშირად.

საჭიროება, რასაკვირველია ყოველთვის იმაზე მეტია, განსაკუთრებით თანამედროვე საზოგადოებაში, ვიდრე დაკმაყოფილება შესაძლებელი, მაგრამ აუცილებელია შეიქმნას სისტემა, რომელიც ნებისმიერ მოცემულ მომენტში უპირატესობას მიანიჭებს კონკრეტული საჭიროებების დაკმაყოფილებას. თუ პოლიტიკა არის იმის შესახებ თუ როგორი უნდა გავხადოთ სამყარო და ასევე იმის შესახებაც თუ როგორს გვხდის ჩვენ ის, კეთილდღეობის სისტემა და მისი რაგვარობა არსებითი მნიშვნელობისაა.

რა არის სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკა

მოდით, სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკის რაობის განხილვა და მის შემუშავებაში ბაზრისა და მთავრობის როლის გაანალიზებას შევუდგეთ, რაც პოლიტიკის ციკლის განხილვით უნდა დავიწყოთ და ვნახოთ თუ როგორ ყალიბდება ესა თუ ის პოლიტიკა, რის შემდეგაც იმის საშუალებაც მოგვეცემა, რომ გავანალიზოთ თუ რომელ ეტაპზე იკვეთება სოციალური მუშაკის როლი.

პოლიტიკის ციკლი დღის წესრიგის შედგენით იწყება (გუფთა, 2001). დღის წესრიგი ორნაირია: ინსტიტუციური და სისტემური. სისტემურია დღის წესრიგი, რომელშიც პრობლემები არის აკუმულირებული, თუმცა მათზე მუშაობას პოლიტიკოსები აყოვნებენ, მიუხედავად იმისა, რომ სისტემური დღის წესრიგი სახალხო დებატების მუდმივ თემებს მოიცავს. ინსტიტუციურია (იგივე სამთავრობო) დღის წესრიგი, რომელშიც მოხვდება თუ არა საკითხი, მასზე სამთავრობო ინსტიტუტები იწყებენ მუშაობას. ინსტიტუციური სტატუსის მისაღწევად საკითხს შემდეგი მახასიათებლები უნდა ჰქონდეს:

- სპეციფიურობა
- სოციალური მნიშვნელობა
- დროსთან რელევანტურობა
- სიმარტივე
- პრეცედენტი.

მოდით განვიხილოთ როგორ გარდაიქმნება სისტემური დღის წესრიგი ინსტიტუციურ დღის წესრიგად. პოლიტიკური თეორეტიკოსები 2 მოდელს გამოარჩევენ: პლურალისტურ, იგივე უმრავლესობის მოდელს და ელიტარულს. პირველი მოდელის მომხრეები ფიქრობენ, რომ სისტემური დღის წესრიგი ინსტიტუციურ დღის წესრიგად გარდაიქმნება საზოგადოებრივი მოთხოვნის შესაბამისად. ამ მოსაზრების მიხედვით, ძალაუფლება აქტივისტი მოქალაქეების ხელშია და რამდენადაც უფრო მოხერხებულია და აქტიურია მოქალაქე, მით უფრო სწრაფად გარდაიქმნება სისტემური საკითხი ინსტიტუციურად. ელიტარული მოდელის მხარდამჭერთა აზრით კი, დღის წესრიგის შედგენის ძალაუფლება მხოლოდ მაღალ პოლიტიკურ ეშელონებს აქვთ.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზოგიერთი სისტემური საკითხისათვის ინსტიტუციური სტატუსის მინიჭებას მთავრობა აფერხებს კონფლიქტის თავიდან არიდების მიზნით, რადგან ზოგიერთი საკითხი საზოგადოების გახლეჩას უწყობს ხელს, მკვეთრად მიჯნავს საზოგადოებას მოგებულ და წაგებულ მოქალაქეებად. პოლიტიკოსთა უმთავრესი მიზანი კი კონფლიქტთა დარეგულირებაა.

სისტემური დღის წესრიგის შეფასებას ვიწყებთ დანახარჯ-სარგებლის ანალიზზე დაყრდნობით. აქ შეგვიძლია ოთხი ვერსია გავანალიზოთ:

1. როცა პრობლემის მოგვარებით მხოლოდ მცირე ჯგუფია დაინტერესებული, ე.ი. მისი მოგვარებით მცირე ჯგუფი ისარგებლებს, თუმცა არსებული პრობლემისაგან მიყენებული ზიანი ფართო მასებზე ვრცელდება ე.ი. ხარჯი ფართოდაა გავრცელებული;
2. როცა პრობლემის მოგვარებით ფართო მასები ისარგებლებდნენ, მაგრამ ხარჯი მცირე ჯგუფზე ვრცელდება;
3. როდესაც დანახარჯიცა (ე.ი. პრობლემის ტვირთი) და პრობლემის მოგვარებით გამოწვეული სარგებელიც ფართოდაა გავრცელებული;
4. და, როცა დანახარჯიცა და სარგებელიც ძალიან ვიწრო წრეებზე ვრცელდება.

კანონმდებლებისათვის ინსტიტუციურ დღის წესრიგში განსათავსებლად ყველაზე იოლი ის პრობლემაა, რომლის დანახარჯი ფართო მასებზეა გავრცელებული, მაგრამ მისი გადაჭრით მხოლოდ მცირე ჯგუფია დაინტერესებული ე.ი. ჩვენი ჩამონათვლის 1 ვერსია. გაცილებით რთულია ისეთი პროექტების მიღება, რომლებიც ისეთი სოციალური პრობლემების მოგვარებას გულისხმობენ, რაც უმეტესობას ასარგებლებდა, დანახარჯი კი მცირე ჯგუფზე ვრცელდება ე.ი. 2 ვერსია. ხოლო მესამე ადგილზეა ისეთი პრობლემების გადაჭრის ალბათობა, რომელთა არსებობის დანახარჯიცა და სარგებელიც თანაბრადაა გავრცელებული. ასეთი პრობლემები ძირითადად უძრაობისთვისაა განწირული, ეს კი ზემოჩამოთვლის 3 ვერსიაა. ყველაზე მეტად ისეთ პრობლემს უჭირთ ინსტიტუციურ დღის წესრიგში მოხვედრა, რომელთა დანახარჯიცა და სარგებელიც ძალიან ვიწრო წრეებზე ვრცელდება ე.ი. 4 ვერსია.

უმრავლესობის აზრით, პოლიტიკა სადაც სარგებელი ფართოდაა გავრცელებული (წინა აბზაცში განხილული ვერსია 3), არ იმუშავებს, რადგან არავის არ მოუნდება იტვირთოს ამ პრობლემის გადაჭრის საფასური, რადგან პოლიტიკა სარგებლის მომტანია ყველასთვის იმისდა მიუხედავად ყველა იტვირთებს თუ არა საფასურს. რაციონალური ხალხისთვის წარმოუდგენელია მონაწილეობის მიღება კოლექტიურ ქმედებაში, როდესაც ისინი ელიან, რომ ისედაც რაღაცას მიიღებენ

არაფრის ფასად. და აი, მოვედით *საზოგადოებრივი რესურსებისა და სახელმწიფო დოვლათის* თემამდე.

რა არის *საზოგადოებრივი რესურსი* ან *სახელმწიფო დოვლათი*? ამ კითხვებზე პასუხების ცოდნა დაგვეხმარება სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკის შემუშავების ანბანის სწავლაში, ამა თუ იმ მოდელის მიხედვით დოვლათის დისტრიბუციის პრინციპების გაანალიზებასა და სოციალური სამართლის საფუძვლების გააზრებაში სხვადასხვა პოლიტიკური არქიტექტურის სისტემაში.

საზოგადოებრივი რესურსი ის რესურსია, რომელთა გამოყენება ყველას შეუძლია და არც მეტოქეობისუნარიანია და არც გამორიცხვადი. მათი წარმოება კერძო მეწარმისთვის რთულია ე.წ. *მუქთა მომხმარებლების* პრობლემის გამო. მუქთა მომხმარებელი არის პირი, რომელიც იყენებს საქონელს, მაგრამ არ იხდის მასში არავითარ საფასურს. მაგალითისთვის ჩამოვთვალოთ საზოგადოებრივი რესურსი: ხიდები, ქუჩის განათება, გზები, სახელმწიფო თავდაცვა და ა.შ. რადგან ეს რესურსი არც მეტოქეობრივია და არც გამორიცხვადი, მთავრობა იძულებულია აწარმოოს ის მოსაკრებლებიდან შემოსული თანხებით. მაგალითად, ქუჩის განათების სარგებელი გაცილებით ფართოდაა გავრცელებული, ვიდრე საფასური. თუ აქ წინა გვერდზე წარმოდგენილ ოთხ მოდელს განვიხილავთ სარგებელი-საფასურის გავრცელებულობის მასშტაბებზე დაყრდნობით ამა თუ იმ პროექტის პოლიტიკურ დღის განრიგში მოხვედრის შესახებ, ეს 2 ვარიანტია, რომლითაც პოლიტიკოსთა დაინტერესება რთულია.

მოდით, განვიხილოთ რა არის *სახელმწიფო დოვლათი*. ეს ის რესურსია, რომლის მოხმარება ყველას შეუძლია, ის არაა გამორიცხვადი, მაგრამ მეტოქეობრივია, მაგალითად, ვაკის პარკი – ყველას შეუძლია მივიდეს ე.ი არაა გამორიცხვადი, მაგრამ თუ ძალიან გვიან მიხვალთ ყველა სკამი და საქანელა დაკავებული შეიძლება აღმოჩნდეს. გამოდის, რომ მ ის მეტოქეობისუნარიანია. პარკში დიდი ხანია არ ვყოფილვარ და არ ვიცი იქნებ სიტუაცია გამოსწორდა, მაგრამ ბოლოს როდესაც ვიყავი წლების წინ, სიტუაცია ასეთი იყო: დაკავებულნი რომ არ ყოფილიყო საქანელა, გაფუჭებული იყო და/ან ისე ჭრიალებს, რომ სანამ ერთი შემოვლა დამთავრდებოდა ვეღარც ბავშვის სიამოვნებაზე ფიქრობდი და ვეღარც საკუთარი თავით კმაყოფილებაზე, რომ ბავშვი პარკში წამოიყვანე და სამაგალითო ხარ, ერთადერთი რასაც ფიქრობდი ის იყო, რომ მალე დამთავრდეს და აქ მეორედ მომსვლელი აღარ ხარ. პარკის კერძო მფლობელობაში გადასვლის შემთხვევაში, ალბათ შესვლაზე საფასური დაწესდება და სკამზეც მხოლოდ ის აღმოჩნდება, ვინც გადაიხდის. აქ თქვენ ალბათ იკითხავთ, რა ეშველება იმ წყვილებსა და ბავშვიან მშობლებსო. ეკონომიკის ენაზე თუ ვუპასუხებთ ამ შეკითხვას, შევა ის, ვისთვისაც ფასი მარჟინალურ ე.ი. ზღვრულ სარგებელს უტოლდება. ხოლო პარკის მფლობელი დააწესებს გადასახადს, რომელიც

უტოლდება პარკის ინვენტარის გაჩანაგების ან მწყობრიდან გამოსვლის მარჟინალურ/ზღვრულ საფასურს. პარკის კეთილგონივრული გამოყენება განისაზღვრება მიწოდებისა და მოხმარების გადაკვეთის წერტილით, სადაც პარკში სკამებზე ჯდომის თუ საქანელებზე კატაობის მარჟინალური/ზღვრული სარგებელი უტოლდება მარჟინალურ საფასურს.

აქ არ შეიძლება არ განვიხილოთ მთავრობისა და ბაზრის ძირითადი ფუნქციები. ზოგიერთთა აზრით, ბაზრის თავისუფლება ქვეყნის კეთილდღეობის გარანტიაა. მთავრობის ჩაურევლობის შემთხვევაში “უხილავი ხელი” ეფექტიანად და პატიოსნად ანაწილებს რესურსებს პროდუქციის ოთხ ფაქტორს შორის: მიწა, შრომა, კაპიტალი და ორგანიზაცია. თქვენ ალბათ იკითხავთ რა არის “უხილავი ხელი”? მარტივად რომ ავხსნათ, ეს არის ადამ სმიტის ბაზრის ფუნქციონირებაში ჩაურევლობის ეფექტიანობის თეორია, რომელიც ამტკიცებს, რომ ადამიანს მხოლოდ საკუთარი ინტერესი ამომრავებს და საკუთარ სარგებელს ემსახურება, ამიტომ აუცილებელია საბაზრო ეკონომიკის დეცენტრალიზება და დერეგულირება, რაც მიმწოდებელსა და მომხმარებელს მოთხოვნისა და მიწოდების ავტომატურად დარეგულირების საშუალებას მისცემს.

გვჭირდება ვიცოდეთ თავისუფალი ბაზრის ოთხი ძირითადი მახასიათებელი:

- ბაზარზე თავისუფალი შესვლა და გამოსვლა
- ბევრი მყიდველი და გამყიდველი
- ინფორმაციის შეუფერხებლად გაცვლა-გამოცვლა
- არავითარი ექსტერნალიები.

ამ ოთხი კომპონენტიდან ნებისმიერი ერთის არარსებობა ბაზარს მარცხის რისკის წინაშე აყენებს. აქვე უნდა გავაცნობიეროთ მთავრობის ოთხი ძირითადი ფუნქცია: გამოყოფა, დისტრიბუცია, ზრდა და სტაბილიზაცია. მაგრამ თავისუფალ ბაზარზე მთავრობის ჩარევის გარდუვალობას ორი მიზეზი განაპირობებს:

1. ბაზარს არ შესწევს უნარი გადაანაწილოს საზოგადოებრივი საქონელი;
2. რადგან ბაზრის სიმპათია მდიდრების მხარეს იხრება, აუცილებელია მთავრობის ჩარევა მოსახლეობის იმ ფენების დასახმარებლად, რომლებიც სიღარიბის უწყვეტ წრედში არიან მოქცეულნი.

ახლა კი, დროა მივუბრუნდეთ პოლიტიკის ციკლის მეორე ეტაპს - პოლიტიკის ფორმულირების ეტაპს. როგორც კი საკითხი ინსტიტუციურ სტატუსს შეიძენს, კონკრეტული პოლიტიკა უნდა შემუშავდეს. მრავალი ალტერნატიული პოლიტიკიდან კანონმდებლები გამოარჩევენ ერთ ყველაზე ოპტიმალურ ვარიანტს, რომელიც ყველაზე ეფექტიან შედეგს იძლევა სავარაუდოდ. კანონმდებლები

ქმედებათა კურსს შეიმუშავებენ კანონის ჩამოსაყალიბებლად. ჩვენ კი გადავინაცვლებთ შემდეგ ეტაპზე - პოლიტიკის მიღების ეტაპზე. პოლიტიკის ანალიზის დასრულებისთანავე ის გადაიგზავნება კანონმდებელ ორგანოში. მაგალითად, ჩვენს ქვეყანაში ასეთი ორგანო პარლამენტია.

პოლიტიკის მიღებას მოსდევს პოლიტიკის განხორციელების ფაზა, რაც აღმასრულებელ ორგანოთა პრეროგატივაა. ხშირად პოლიტიკა სცილდება მისი განხორციელების მიზნებს, აღმასრულებელი პროცესის არაეფექტიანად წარმართვის გამო. ასეთი მაგალითები ჩვენს ქვეყანაში მრავლადაა.

მომდევნო ეტაპია - პოლიტიკის შეფასება, რომლის დანიშნულებაც განსაზღვროს რამდენად მიაღწია გატარებულმა პოლიტიკამ დასახულ მიზანს და რამდენად მოემსახურა საზოგადოებრივ საჭიროებას. ხანდახან პოლიტიკის ესა თუ ის კურსი და საზოგადოების საჭიროება ურთიერთწინააღმდეგობრივია. ხდება ისეც, რომ ერთი პოლიტიკის ეფექტიანობა ზღუდავს მეორისას. ან პოლიტიკის ერთი ასპექტი პოზიტიურად განხორციელდა და შესაბამისად შედეგებიც პოზიტიურია, მაგრამ მეორე ასპექტშია ხარვეზები და ა.შ. ამიტომ პოლიტიკის შეფასებისას, ხშირია შემთხვევები, როცა პოლიტიკის მიზნის მიღწევის მაჩვენებელი უფრო მაღალია, ვიდრე მისი ზეგავლენისა საზოგადოებაზე.

მივედით ბოლო ეტაპამდე, პოლიტიკა ან იცვლება ან უქმდება. პოლიტიკის არსებული კურსი სხვადასხვა ფაქტორის გამო იცვლება: საზოგადოებრივი ცვლილებები, ახალი კანონის მიღება, კონსტიტუციური ბარიერი, ახალი ტექნოლოგია, ახალი აღმოჩენები, რომლებიც საზოგადოების მხარდაჭერას ასუსტებს ამ პოლიტიკის მიმართ, პოლიტიკურ-ეკონომიკური სიტუაციის შეცვლა, და/ან არჩევნები.

მეცნიერები პოლიტიკის გაუქმების სხვადასხვა სახეობებს განსაზღვრავენ: ხანდახან გაუქმებისას მთავრობა იხსნის პასუხისმგებლობას ამა თუ იმ სფეროზე; ხდება მთელი სფეროს პრივატიზაცია, რაც გამოიწვევს ამ სფეროს კერძო სექტორში გადასვლას; ან მთავრობას არ სურს თავისი როლის დასრულება ამა თუ იმ სფეროში, თუმცა სურს შეუწყვიტოს მხარდაჭერა კონკრეტულ განმახორციელებელ სააგენტოს ე.ი. *არასწრობაზოვანია* ცვლილება. ან კანონმდებელს აღარ სურს ამა თუ იმ პოლიტიკის გატარება, რამეთუ პრობლემის აქტუალობას ვეღარ ხედავს და სურს დრო და რესურსები ახლადწარმოქმნილ სოციალურ პრობლემებს მოახმაროს.

დროა გავიაზროთ სოციალური მუშაკის როლი პოლიტიკის ციკლის მიმდინარეობისას. ციკლის რამდენიმე ეტაპზე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოციალური მუშაკის როლი. საკითხის სისტემურიდან ინსტიტუციურ დღის წესრიგში მოხვედრა დიდწილადაა განპირობებული სოციალური სამსახურის

ფუნქციონირებაზე ქვეყანაში, რამეთუ სწორედ სოციალური მუშაკია ინფორმაციის გამტარიცა და ცვლილების აგენტიც ეფექტურად ფუნქციონირებად სახელმწიფოში. ასეთივე სახელმწიფოში სოციალური მუშაკი აქტიურადაა ჩართული პოლიტიკის ფორმულირების ეტაპში, რადგან იგი ახმოვანებს ხალხის ხმას, რომელსაც შემდეგ სამართლებრივად იურისტები და მოცემული სფეროს სხვა პროფესიონალები შეიმუშავებენ. პოლიტიკის მიღების ეტაპზე ყველაზე ნაკლებია სოციალური მუშაკის როლი, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საკანონმდებლო ორგანო სოციალური მუშაკებითაა დაკომპლექტებული. ჩვენს ქვეყანაში ასეთი ორგანო პარლამენტია, სადაც ჯერ არც ერთი სოციალური მუშაკი არ მოღვაწეობს. პოლიტიკის მიღებას მოსდევს პოლიტიკის განხორციელების ფაზა, რაც აღმასრულებელ ორგანოთა პრეროგატივაა. აქაც დამეთანხმებით ალბათ, რომ სოციალური მუშაკის როლი უზარმაზარია. იმისათვის, რომ პოლიტიკა არ ასცდეს მისი განხორციელების მიზნებს აღმასრულებელი პროცესი მაქსიმალურად ეფექტიანად უნდა წარიმართოს. ჩვენს ქვეყანაში მაგ., ბავშვთა კეთილდღეობის რეფორმის გატარება სრულიად წარმოდგენილი იქნებოდა სოციალური მუშაკების ჩართულობის გარეშე. სამწუხაროდ, ისინი არ არიან ჯერ დანახული აუცილებელ ძალად სხვა მიმდინარე რეფორმების გატარებისთვის, მაგ., სიღარიბის დაძლევის ან ჯანდაცვის სისტემაში მიმდინარე რეფორმებში. როგორც გახსოვთ, მომდევნო ეტაპია - პოლიტიკის შეფასება, რომლის დანიშნულებაა განსაზღვროს რამდენად მიაღწია გატარებულმა პოლიტიკამ დასახულ მიზანს და რამდენად მოემსახურა საზოგადოებრივ საჭიროებას. დამეთანხმებით ალბათ იმაშიც, რომ სოციალური მუშაკის როლი ამ ეტაპზეც უმნიშვნელოვანესია. მივედით ბოლო ეტაპამდე, პოლიტიკა ან იცვლება ან უქმდება. ამ ეტაპზე სოციალური მუშაკის როლი შემოიფარგლება შეფასებისას მიღებული დასკვნებისა და რეკომენდაციების ლობირებითა და პოლიტიკოსთათვის პრობლემის აქტუალობის შესუსტების ან პირიქით, გამძაფრების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებით, რასაც მოსდევს *არასწორხაზოვანი* ცვლილება ან *პოლიტიკის გაუქმება*. იმედი დავიტოვოთ, რომ როდესმე სოციალური მუშაკები ასეთი აქტიურები იქნებიან ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ სცენაზეც.

სოციალური კეთილდღეობის სისტემის გაანალიზებისათვის აუცილებელია გავეცნოთ კეთილდღეობის სხვადასხვა იდეოლოგიას. მოდით განვიხილოთ რადიკალ მემარჯვენეთა, კონსერვატორთა და სოციალ-დემოკრატთა მიდგომები. ეს გარკვეულწილად შეგვიქმნის წარმოდგენას თუ რა ძირითად პრინციპს ეფუძნება კეთილდღეობის სხვადასხვა მოდელი.

რადიკალ მემარჯვენეთა აზრით, სახელმწიფო არ უნდა ერეოდეს სოციალური კეთილდღეობის მართვაში, რადგან ეს ასუსტებს საზოგადოების მორალს. მათი კრიტიკის მთავარი მიზეზი ის არის, რომ სახელმწიფო კეთილდღეობის სისტემა არღვევს საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებს წარმატების წახალისების შემცირებით და წარუმატებლობის ტვირთის შემსუბუქებით. იგი ადამიანებს კაპიტალის ინვესტირებისა და მუყაითად მუშაობის მოტივაციას უქრობს მაღალი გადასახადების გამო, რადგან თუ ბევრს იმუშავენ ბევრითაც დაიბეგრებიან, ხოლო თუ არ იმუშავენ მსუყე სოციალურ დახმარებას მაინც მიიღებენ სახელმწიფოდან. მათი აზრით, რაც უფრო ფართოვდება საჯარო სექტორი, მით უფრო მცირდება კერძო, რადგან მათ ერთმევათ რესურსები, რომლის საშუალებითაც უნდა აყვავდნენ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბევრი არა-მწარმოებელი სარგებლობს დოვლათით, ცოტა მწარმოებლის შრომის ხარჯზე. ისინი თვლიან, რომ სახელმწიფოს არ უნდა ჰქონდეს მონოპოლია კეთილდღეობის მიწოდებაზე. რადგან სახელმწიფო სექტორის წარმომადგენლებს აქვთ ყველა "ხმა", მაშინ როდესაც კლიენტებს არა აქვთ კეთილდღეობის ბაზრიდან ნებაყოფლობითი "გამოსვლის" საშუალება და სხვა მომსახურებების შესყიდვის არჩევანი. ამავე დროს, თუ მონოპოლია ბაზარზე მუდმივი რისკის წინაშეა, ხისტი სახელმწიფო მონოპოლია არ არის მგრძობიარე ბაზრის პრინციპებისა და მომხმარებლის არჩევანის მიმართ, რასაც მივყავართ ფართოდ გავრცელებულ უყარათობამდე.

საჯარო არჩევნების თეორეტიკოსები ფიქრობენ, რომ პოლიტიკურ პარტიებს აქვთ დიდი ინტერესი საჯარო სექტორის გაფართოებისა და სოციალურ დანახარჯის გაზრდისა, რადგან სჭირდებათ ელექტორატის ხმები. არადა ფუნქციურად გადატვირთულ მთავრობას არ შესწევს უნარი გაუმკლავდეს კეთილდღეობის მიწოდების ფუნქციასაც, და თან ეფექტიანად. ამას ემატება ისიც, რომ მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო კეთილდღეობა ამცირებს სხვაობას შემოსავლებსა და დოვლათს შორის, ის ამავე დროს ზრდის უმწეოთა სახელმწიფოზე დამოკიდებულების ხარისხს. **რადიკალ მემარჯვენეთა კრიტიკოსები** ფიქრობენ, რომ დაბალი სოციალური დანახარჯი აღრმავებს სოციალურ უთანასწორობას და აღვივებს კრიმინალურ გარემოს. მათი აზრით, თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა სახელმწიფო რეგულირებისა და ინტერვენციის გარეშე დაინგრეოდა. ეს განსაკუთრებით სოციალური კეთილდღეობის მომსახურებების მიწოდების საკითხს ეხება, სულ მცირე იმის გამო, რომ ბაზარს არ უყვარს ღარიბები.

მოდით ახლა **კონსერვატორების** იდეოლოგია განვიხილოთ. აქ მნიშვნელოვანია გავმიჯნოთ ფილოსოფიური და სოციალური კონსერვატიზმი. ფილოსოფიური კონსერვატიზმი

ედმუნდ ბურკესაგან იდებს სათავეს. კონსერვატორთა აზრით, ახლის კეთება ძველ გამოცდილებაზე დაკვირვებით უნდა დავიწყოთ, რადგან ისტორია და კულტურა მრავალი თაობის მიერ გამოყენებულ ცოდნას ემყარება. ამიტომაც ამით უნდა ვიხელმძღვანელოთ. მათი აზრით, ყველა სახის ლიბერალიზმი, მარქსიზმი და სოციალიზმი ემყარება საზოგადოების ყოფიერების გააზრებას არსებული გამოცდილებისაგან განყენებულად. ისინი ფიქრობენ, რომ სოციალური ცვლილება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია წარმატებული თუ ის არსებული სოციალური მდგომარეობიდან გამომდინარეობს; გარედან თავს მოხვეულ რევოლუციებსა და ტრანსფორმაციებს კი დიქტატურასა და/ან ანარქიამდე მივყავართ. კონსერვატიზმი არის ჩარჩოებისა და შეზღუდვების ფილოსოფია. კონსერვატორთა აზრით, უთანასწორობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა აღმოიფხვრას, თუ ის არსებულ სტაბილურობასა და სოციალურ წესრიგს შორის წონასწორობას არ დაარღვევს.

სოციალ-კონსერვატორები მკვეთრად გამოხატული ნაციონალისტური იდეებით ხასიათდებიან. მათი აზრით, დამკვიდრებული ტრადიციები და მემკვიდრეობით გადმოცემული ფასეულობებია ძირითადი გზამკვლევი სახელმწიფო მართვაში. ისინი მიესალმებიან სახელმწიფო კეთილდღეობის სისტემას. ისინი ხშირად სოციალ დემოკრატთა პოლიტიკის მომხრენიც კი არიან, ანიჭებენ რა უპირატესობას შერეულ ეკონომიკას. სახელმწიფო განათლების ქომაგნი, თავისუფალი ბაზრის დესტრუქციულ და სოციალური წესრიგის დესტაბილიზატორულ როლზეც საუბრობენ ხშირად.

კონსერვატორთა კრიტიკოსების აზრით, სახელმწიფო მართვაში მემკვიდრეობით გადმოცემული ფასეულობებით ხელმძღვანელობა კაცობრიობის განვითარებისათვის შემაფერხებელია, რადგან პროგრესი მიებასა და დამოუკიდებელი არჩევანის კეთებაშია. მემარჯვენე ლიბერალები თვლიან, რომ ადამიანის თავისუფალი არჩევანი უწყობს ხელს კაცობრიობის განვითარებას. ეს კი გამოხატულია მომხმარებელთა უფლებაში საკუთარი არჩევანის მიხედვით ისარგებლონ საქონლითა და მომსახურებებით ბაზარზე. კონსერვატორები კი ანტი-მომხმარებლური ეთიკისა და კეთილდღეობის ინსტიტუციონალიზაციის მომხრეები არიან. მემარცხენეებიც აკრიტიკებენ სოციალ კონსერვატორებს იმის გამო, რომ ისინი სიღარიბისა და უთანასწორობის მიმართ უფრო ლოიალურნი არიან ვიდრე ამას სოციალური სამართლიანობის პრინციპი მოითხოვს და ამავე დროს იმის გამოც, რომ ისინი მქუხარე ნაციონალისტები არიან. მემარცხენე იდეოლოგები კი ინტერნაციონალიზმის პოლიტიკის გამტარებლები არიან, რაც სხვადასხვა ქვეყნის მშრომელთა ექსპლუატაციასთან მრძოლას ნაციონალიზმის საზღვრებში ვერ ატევენ. მათი აზრით, კონსერვატორთა დილემას ის წარმოადგენს, რომ ერთი მხრივ ისინი თითქოს პასიურად მიყვებიან ისტორიულ დინებას, მეორე მხრივ კი თვალთმაქცურად წარმატებულთა ინტერესებს წარუმატებელთა ინტერესებზე მაღლა აყენებენ. ფემინისტები კი სოციალ კონსერვატორებს აკრიტიკებენ მათი დამოკიდებულებისათვის ოჯახის ინსტიტუტის მიმართ, რაც ქალს არახელსაყრელ და დამაკნინებელ პოზიციაში აყენებს, შემოსაზღვრავს რა მის როლს მხოლოდ ოჯახში. ამით კი ხელს უწყობს ქალთა ეკონომიკურ და სოციალურ უთანასწორობას, ძალადობასა და სექსიზმს.

სოციალური კეთილდღეობის იდეოლოგიაზე საუბრისას არ შეიძლება დეტალურად არ განვიხილოთ **სოციალ-დემოკრატიული მოდელი**, რომელიც ორი თეორიის ნაზავია: სოციალური ლიბერალიზმისა და დემოკრატიული სოციალიზმისა. სოციალური ლიბერალიზმის თეორიის მიხედვით, ადამიანის თავისუფალ არჩევანს ენიჭება უმთავრესი მნიშვნელობა, თუმცა ინდივიდუალური ავტონომია სოციალურ ვაკუუმში არ წარმოიშობა და საბაზრო ეკონომიკა მართლაც თავისუფლების აუცილებელი ატრიბუტია, მაგრამ არა ერთადერთი. მათი აზრით, სახელმწიფოს უმთავრესი ფუნქცია დასაქმების მაღალი მაჩვენებლის შექმნა და ეროვნული დოვლათის თანაბარი დისტრიბუციაა.

სოციალ-ლიბერალიზმი აღიარებს ძლიერ ურთიერთკავშირს პოლიტიკურსა და ეკონომიკურ თანასწორობას შორის. სოციალ-კონსერვატორები მხარს უჭერენ კეთილდღეობის მომსახურებას სოციალური არეულობის არიდების მიზნით, მაშინ როცა სოციალ-ლიბერალები მხარს უჭერენ მას ლიბერალ დემოკრატიული საზოგადოების გაძლიერების მიზნით. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ თუ პირველი არსებული სოციალური უთანასწორობის აღმოფხვრას ესმსახურება, უკანასკნელი სოციალური თანასწორობის სასურველი დონეების მიღწევას ისახავს მიზნად. სოციალური ლიბერალების აზრით, თანასწორობა ნიშნავს შესაძლებლობათა თანასწორობას და არა შედეგთა თანასწორობას.

მაშინ, როდესაც სოციალ-კონსერვატიზმი და სოციალ-ლიბერალიზმი თავისუფალ საბაზრო ეკონომიკასა და სახელმწიფო კოლექტივიზმს შორის მერყეობს, დემოკრატიული სოციალიზმი მერყეობს კაპიტალიზმსა და კომუნიზმს შორის. დემოკრატ-სოციალისტები თავიანთ მემარჯვენე კოლეგებს თუ იმაში ეთანხმებიან, რომ ლიბერალური დემოკრატიის კონსტიტუციური და ელექტორული პროცედურები უნდა იყოს დაცული, თავიანთ მემარცხენე კოლეგებს იმაშიც ეთანხმებიან, რომ საზოგადოების ტრანსფორმაცია შესაძლებელი და სასურველიცაა. ასე რომ დემოკრატიული სოციალიზმი, ალტერნატიულ ხედვას გულისხმობს როგორც საბაზრო კაპიტალიზმისა, რომელიც ჩაფლავდა სოციალური სამართლის გააზრებაში, ასევე კომუნიზმისა, რომელმაც თავისი დაგეგმილი ეკონომიკით ვერც დემოკრატიას და ვერც სამოქალაქო თავისუფლებას ვერ მიაღწია. დემოკრატ-სოციალისტები სიღარიბეს კაპიტალიზმის მუდმივთანმხლებ მოვლენად მიიჩნევენ, რადგან საბაზრო ეკონომიკა, რომელიც მოგებასა და კერძო საკუთრებაზეა დამყარებული მოითხოვს დაბალშემოსავლიან მუშახელს. ისინი, სოციალ-დემოკრატიების მსგავსად კლასობრივ უთანასწორობას ებრძვიან და კონკურენციას თანამშრომლობას ამჯობინებენ. ისინი კაპიტალიზმს დაუსაქმებლობის გამო ადამიანური რესურსების ფუჭად გახარჯვასა და ჭარბპროდუქტიულობის გამო მატერიალური რესურსების არაეფექტიანად გამოყენებაში ადანაშაულებენ.

როდესაც თავად დემოკრატ-სოციალისტებს მიაჩნიათ, რომ მათი ხედვა პრაქტიკულიცაა და რადიკალურიც, **კრიტიკოსები**, მაგალითად რადიკალ-მემარჯვენეები კატეგორიულად არ ეთანხმებიან მათ შეხედულებებს იმის თაობაზე, რომ თანამშრომლობას შეუძლია გახდეს ეკონომიკის ორგანიზების პრინციპი, და მეამიტურსაც კი უწოდებენ. რადიკალ მემარჯვენეების აზრით, მხოლოდ პირად ინტერესებს შეუძლია ინდივიდუალური შემოქმედებითობის ზრდა.

მათი აზრით, ადამიანს შეუძლია იყოს ალტრუისტი, მაგრამ ალტრუიზმს არ შესწევს საზოგადოების ორგანიზების უნარი, რადგან გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ბაზარი არის საუკეთესო საშუალება სოციალური პროდუქტის დისტრიბუციისათვის, რამეთუ იგი კონკურენციის საფუძველზე ფასების შემცირებას იწვევს.

იდეოლოგიურ ბაზისზე დიდწილად და დამოკიდებული როგორი იქნება ქვეყნის სოციალური კეთილდღეობის პოლიტიკა, რადგან გადაწყვეტილების მიმღები პირები სწორედ ამაზე დაყრდნობით ქმნიან კეთილდღეობის არქიტექტურას.

როგორ განვსაზღვროთ კეთილდღეობის სისტემა? შევთანხმდეთ, რომ ის არის სოციო-ეკონომიკური სისტემა, რომელიც ემსახურება კეთილდღეობის პრინციპებს სოციალური ცვლილებების განსახორციელებლად. იმის მიხედვით, თუ რა სოციალური პოლიტიკის კურსს ატარებს სახელმწიფო განისაზღვრება სოციალური კეთილდღეობის ხარისხი ქვეყანაში. თუმცა, იდეოლოგიური პრობლემა სახელმწიფოს, ბაზარსა და ოჯახებს შორის სოციალური კეთილდღეობის როლისა და ამ როლთა გადანაწილების შესახებ კვლავ გადაუჭრელია. არსებობს სხვადასხვა ტიპის სოციალური კეთილდღეობის მოდელები, რომელთაგან ჩვენ მხოლოდ რამდენიმეს გავიხილავთ:

ბევერიჯის (იგივე ანგლო-საქსური, რესიდუალური ანუ ლიბერალური) მოდელები, რომლის მიხედვით, სოციალური დახმარება უკიდურესად უმწეოებს უნდა გაეწიოთ.

დიდი ინგლისელი ეკონომისტისა და სოციალური რეფორმატორის უილიამ ჰენრი ბევერიჯის აზრით, ბენეფიტის ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს. საარსებო მინიმუმის საზომად კი მან როუნტრის უკიდურესი სიღარიბის ზღვარი აიღო. ამ პრინციპზე დაყრდნობით აგებული სისტემის ფუნქციონირებისათვის გათვლილი ღირებულების შესანარჩუნებლად როუნტრი იძულებული იყო კომპრომისზე წასულიყო ადამიანის დასაქმების საჭიროებაზე უარის თქმით. თავად ბევერიჯის ერთ-ერთი ჩანაწერი ცხადყოფს მის მიერ იმის დაშვებას, რომ დაგეგმილი დანახარჯი არ იქნებოდა საკმარისი პრობლემის მოგვარებისათვის, მაგრამ მას სურდა “თუ სოციალური პოლიტიკა მოითხოვს ბენეფიტებისა და კონტრიბუციების საარსებო მინიმუმზე ზევით გაზრდას არ დაზიანებულიყო სქემის სტრუქტურა” (გლენერსტერი, ჰილლი, პიაჩაუდი, ვები, 2004). ბევერიჯის მოდელების მიხედვით, არავის არ უნდა ჰქონოდა სამედიცინო და განათლების ღირებულების ტვირთი. ეს კი მოსახლეობის უმეტესობას სიღარიბიდან ამოიყვანდა. შესაბამისად, მხოლოდ მცირე ოდენობა ისარგებლებდა ეროვნული დახმარების უსაფრთხოების ქსელით. უნი-ვერსალური საოჯახო დახმარება კი უნდა დაწესებულიყო ბავშვის აღზრდისათვის მისი აღზრდის ხარჯის შესაბამისად (გლენერსტერი, ჰილსი, ვები 2004).

ბევერიჯის მოდელმა დიდი სახეცვლილება განიცადა ისტორიის მანძილზე, რადგან თავდაპირველი ჩანაფიქრი დაგეგმილისამებრ ვერ ამუშავდა. მოდელების უპირველესი ნაკლი ის იყო, რომ გათანაბრებული სადაზღვევო ბენეფიტები დასახმარებელთა განსხვავებული ეკონომიკური მდგომარეობისადმი არ იყო სენსიტიური, რაც გამოწვეული იყო დიდწილად საცხოვრებელი რენტის ნაირ-

გვარობით ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილში. რენტის ღირებულების კალკულაციაში გაუთვალისწინებლობა მოითხოვდა ეროვნული დახმარების საბჭოს მიერ დაწესებული მიზნობრივი დახმარებების ტესტირებით იდენტიფიცირებას. ამჟამად რენტის საფასური გათვალისწინებულია საბინაო ბენეფიტში, თუმცა ოჯახების სიღარიბის მიზნობრივი დახმარების პროგრამაში ჩართვის საფასურად. ეს საკითხო დღემდე გადაუჭრელია.

მოდელმა არც პენსიონრებისთვის იმუშავა ჯეროვნად. უნივერსალური, თანაბარი საპენსიო ბენეფიტები არა-ღარიბთა მოცვას გულისხმობდა, რაც სცილდებოდა ხაზინის შესაძლებლობებს. ბევრიჯის სურვილი, რომ ეს ბენეფიტები საგადასახადო ფონდიდან არ გახარჯულიყო, და დახმარებები გაცემულიყო თანაბარი კონტრიბუციული სადაზღვევო სქემიდან ღირებულების შემცირებას ისახავდა მიზნად. ეს კი ღარიბთა ზურგზე გადაივლიდა. ხაზინას სურდა, რომ ბენეფიტები გადასახადების გადამხდელთა ტვირთად არ ყოფილიყო, ხოლო პროფესიული კავშირები დაბალშემოსავლიანთა ინტრესებს იცავდნენ.

სქემა დაქორწინებულ ქალებს დამოკიდებული პირის სტატუსს ანიჭებდა, ხოლო დაუქორწინებელ ქალბატონებს კონტრიბუტორის იგივე სტატუსს ანიჭებდა, რაც მამაკაცს ჰქონდა. ქორწინება სოციალური დაზღვევის კონტრაქტს წარმოადგენდა ბევრიჯის მოდელის მიხედვით. ქალისა და ბავშვების საჭიროებები მეუღლის ვალდებულება იყო.

შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებზე ვალდებულებას სახელმწიფო მხოლოდ იმ შემთხვევაში კისრულობდა თუ მათ ეს დაზიანება ომის ან საწარმოო ტრავმის შედეგად მიიღეს. ეს საკითხი მოდელმა მომდევნო ათწლეულებში გამოსწორა შშმპ-თვის შემოსავლების მიხედვით და საგადასახადო სქემებიდან გადასახადების გაცემის საშუალებით.

ბისმარკის (იგივე ცენტრალურ ევროპული, ანუ კონსერვატული, ანუ მიღწევებზე ორიენტირებული) მოდელი, რომლის მიხედვითაც, სოციალური დახმარება მხოლოდ შრომის ბაზარზე მყოფთ გაეწევათ.

ბისმარკის მოდელის მახასიათებლებში უპირველეს ყოვლისა აღსანიშნავია პრინციპი ბენეფიტების გაცემისა – ბენეფიტებს გამომუშავება და დამსახურება სჭირდება. ბისმარკის მოდელი ოჯახზე ორიენტირებული მოდელია, და დახმარებაც შემომტანზეა მიბმული. ამ მოდელის მიხედვით, მამაკაცი გამოიმუშავებს დასაქმების ბაზარზე და დახმარებების ოდენობაც ამაზეა დამოკიდებული, ხოლო ქალისათვის დახმარება ხელმისაწვდომია ქორწინებისა და ოჯახის შუამავლობით. გამოდის, რომ ბენეფიტებისა და მომსახურებების ხელმისაწვდომობისათვის ორი ბაზარია აქტიური – დასაქმებისა და ქორწინების. სოციალური დაცვა შესრულების ხარისხზეა

დამოკიდებული და სოციალური უსაფრთხოების სისტემის ორგანიზებით ხორციელდება, ხოლო მათთვის, ვინც “დაბალ საშემსრულებლო კულტურას” ამჟღავნებენ საგადასახადო სისტემიდან ორგანიზებული მწირი უსაფრთხოების ქსელის სქემებია ხელმისაწვდომი (ესპინ-ანდერენი, 2002).

დახმარების ოდენობა დამოკიდებულია ფინანსურ კონტრიბუციასა და შემოსავალზე. ამ მოდელის მიხედვით, ფულადი ბენეფიტის ფუნქცია მამაკაცთა ხელფასის ჩანაცვლებაა – კომპენსირება დასაქმების ბაზარზე გამომუშავების ლეგიტიმურად დაკარგვის შემთხვევაში. ხელფასის ჩამნაცვლებელი ფუნქციის გამო კეთილდღეობის ეს მოდელი უპირატესობას შემოსავლების უსაფრთხოებასა და სტატუსის დიფერენცირების შენარჩუნებას ანიჭებს.

ბისმარკის მოდელის მკვეთრი მახასიათებელია ფოკუსირება არა ინდივიდებზე თავიანთი პერსონალური მახასიათებლებისა და შესაძლებლობების მიხედვით, არამედ მათი ოჯახური და სოციალური სტატუსის მიხედვით. ამ მოდელის მიხედვით, უპირატესობა, მაღალანაზღაურებად, სრულ განაკვეთზე მომუშავე მამაკაცსა და ნახევარ განაკვეთზე მომუშავე ან საერთოდ უმუშევარ ოჯახის დედას ენიჭება. მოდელი უპირატესობას გარკვეული სოციალური ჯგუფისა და საქმიანობის მქონეებს ანიჭებს. ქალი პასიურ საზოგადოებრივ როლშია დანახული, მისი კონტრიბუცია მეტად დაფასებულია ოჯახში ვიდრე კარიერაში. არადა, ქალთა მაღალი დასაქმების მაჩვენებელი საჭიროა არა მხოლოდ მოსახლეობის სიბერესთან ბრძოლისათვის, არამედ ოჯახებში სიღარიბის რისკების შემცირებისათვისაც. ეს გამოუყენებელი სამუშაო პოტენციალი კი მობილიზების შემთხვევაში მომავალი კეთილდღეობის სისტემის ფინანსირების უზრუნველყოფის საშუალებაა.

სუბსიდირებული (იგივე სამხრეთ ევროპული, იგივე კათოლიკური), მოდელი სოციალური პრობლემების გადაჭრის ოჯახზე ორიენტირებული მოდელია.

სუბსიდირებული მოდელი სამხრეთ ევროპული ქვეყნების კულტურულსა და რელიგიურ მახასიათებლებზე გადივდა. მის ფუნდამენტს ამ საზოგადოებაში არსებული ოჯახური და გენდერული ტრადიციები განაპირობებენ. ამ მოდელისთვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებიდან აღსანიშნავია კეთილდღეობის მომსახურებების უნივერსალიზაცია (ჯანდაცვა, განათლება), რაც სოციალურ აქტორთა (პროფესიული კავშირების, მემარცხენე პარტიების, და მოსახლეობის ზოგადად) დაკვეთაც. შემოსავლების შენარჩუნების პოლიტიკა (შშმპ-თა და პენსიონერთა, ავადმყოფობისა და დაუსაქმებლობის ბენეფიტები) ოკუპაციური ხასიათისაა და ორიენტირებულია დასაქმებულებსა და მათზე დამოკიდებულ პირებზე. კეთილდღეობის მომსახურებების მიწოდება საჯარო სექტორის ადმინისტრირებით ხორციელდება სახელმწიფო შემოსავლებიდან. თუმცა სხვადასხვა ქვეყანა სოციალური პოლიტიკის სხვადასხვა სფეროში რედისტრიბუციის განსხვავებული პრინციპებით

ხელმძღვანელობს. ამ მოდელისათვის ასევე ხანდაზმულთა კეთილდღეობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სამუშაო ასაკის მოსახლეობისა. პენსიებზე ამ ქვეყნებში სოციალური დანახარჯის უდიდესი წილი მოდის, გაცილებით მეტი ვიდრე უმუშევრობის ბენეფიტებზე, საოჯახო დახმარებებზე, საგადასახადო შეღავათებზე, მინიმუმ ხელფასზე. ამ სისტემის სახელმწიფო სოციალური და ზრუნვის მომსახურებები ყველაზე დაბალ განვითარებულ დონეზეა სხვა მოდელებთან შედარებით, როგორც დანახარჯის, ასევე ხელმისაწვდომი მომსახურებების თვალსაზრისით.

ამ მოდელის განმასხვავებელი ნიშანი სამხრეთ ევროპული ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი “ფემილიალიზმია”, რაც იმას გულისხმობს, რომ ოჯახი უფრო მეტად, ვიდრე სახელმწიფო ან ბაზარი, ეწევა კეთილდღეობის წარმოებას. გაფართოებული ნათესაური ქსელი ინაწილებს ზრუნვისა და ეკონომიკურ პასუხისმგებლობას და რესურსებს. ოჯახი კისრულობს სესხისა და დასაქმების ვალდებულებას თავისი წევრებისათვის ურთიერთობების კაპიტალის გამოყენებით.

ისმის კითხვა “ფემილიალიზმი” სამხრეთ ევროპული ქვეყნების კეთილდღეობის სისტემის პოლიტიკური არჩევანია თუ ის ავსებს კეთილდღეობის სისტემაში არსებულ დეფიციტს? თუ უკანასკნელია მიზეზი, მაშინ გამოდის, რომ “ფემილიალიზმი” ამ მოდელისათვის გარემოებით გამოწვეული აუცილებლობაა, სანამ იგი არ იზრუნებს არსებული დეფიციტის ამოვსებაზე. ზოგიერთი მეცნიერი “ფემილიალიზმს” კულტურულ ტრადიციებსა და კათოლიციზმს უკავშირებს; ზოგიერთი კი ოჯახების თავდადებას შეუნარჩუნონ თავიანთ შვილებს ცხოვრების სტანდარტი უმუშევრობის დროს, ან ხანდაზმულ დიასახლისთა მოვალეობის გრძნობას მოხუცების ან შშმ ოჯახის წევრებისადმი.

ზოგიერთი თეორეტიკოსის აზრით, სუბსიდირებული მოდელი არ მოიაზრება კეთილდღეობის ცალკე მდგომ მოდელად, რადგან არ გააჩნია სხვა მოდელებისაგან მკვეთრად განმასხვავებელი მახასიათებლები. ის მცირედ განსხვავდება კეთილდღეობის ბისმარკის (კონსერვატიული) მოდელისაგან. მათი აზრით, ეს მოდელი ნაკლებ განვითარებულ კონსერვატიულ მოდელს წააგავს. ზოგიერთნი კი მას კონსერვატიულისა და სოციალ-დემოკრატიული (სკანდინავიური) მოდელების ნაზავად მიიჩნევენ. სხვანი კი მას ყველაზე პრიმიტიულ მოდელად მიიჩნევენ, რომელიც კეთილდღეობის ინსტიტუციონალიზმის მცდელობაა მხოლოდ, რომელიც სოციალური დახმარებებით შემოიფარგლება (ესპინ-ანდერსენი, 2002).

სკანდინავიური (იგივე ნორდიკული, სოციალურ დემოკრატიული, ანუ ინსტიტუციური) მოდელი, რომელიც გულისხმობს საზოგადოების ყველა წევრის დახმარებას, განურჩევლად მათი დასაქმებისა და სოციალური სტატუსისა.

სკანდინავიური მოდელის მიხედვით, ბენეფიტები ეძლევა ყველა ინდივიდს და არა მხოლოდ ოჯახს, მაგალითად თუ ქალი გაშორებულია მეუღლესთან, მისთვის ხელმისაწვდომია ინდივიდუალური ბენეფიტი. ერთადერთი გამონაკლისია ავადმყოფობისა და დაუსაქმებლობის ბენეფიტი. ეს დამოკიდებულია უკანასკნელ დამქირავებელზე და/ან პროფესიული კავშირის წევრობაზე. ბენეფიტები გაიცემა სახელმწიფო ბიუჯეტში აკუმულირებული გადასახადებისაგან. რადგანაც სკანდინავიური მოდელი ყველაზე მსუყე ბენეფიტებით ხასიათდება, შესაბამისად გადასახადებიც ძალიან მაღალია. თუმცა მაღალი გადასახადები არ იწვევს სახალხო მღელვარებას, რადგან მოსახლეობა თავს სოციალურად დაცულად გრძნობს განურჩევლად სოციალური კლასისა და ეკონომიკური მდგომარეობისა. კეთილდღეობის მიწოდებაზე სახელმწიფოა უმეტესწილად პასუხისმგებელი, მხოლოდ მცირე ნაწილშია ჩართული ოჯახი, ეკლესია ან არასამთავრობო სექტორი (გათსისი, 2002).

სკანდინავიური მოდელის კიდევ ერთი მახასიათებელია მოსახლეობისათვის სხვადასხვა მომსახურების მიწოდება ნაცვლად ფულადი დახმარებებისა. სოციალურ სფეროში ბენეფიტების ორგანიზებაცა და ფინანსირებაც (იქნება ეს ტრანსფერები თუ მომსახურება) ერთიდაიგივე უნიფიცირებული სისტემიდან წარმოებს.

სკანდინავიური მოდელის უპირველეს ამოცანას მეორე მხოფლიო ომის შემდეგ მოქალაქეთა დასაქმება წარმოადგენდა. თუმცა მიუხედავად სკანდინავიის ქვეყნებში დასაქმების ბაზარზე დაფიქსირებული მაღალი მაჩვენებლისა, რაც ალბათ ნაწილობრივ ქალთა და მამაკაცთა თითქმის თანაბარი აქტიურობით აიხსნება დასაქმების ბაზარზე, ეს გაჭირდა 70-იან წლებიდან დანიაშიც, ნორ-ვეგიაშიც და შვედეთშიც.

ამ მოდელის სხვა მოდელისაგან ყველაზე მეტად განმასხვავებელი მახასიათებელი ის არის, რომ ის იმართება კონტროლირებადი კაპიტალისტური საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სადაც შემოსავლების უთანასწორობა, კეთილდღეობისა და ძალაუფლების დისტრიბუცია იზღუდება. ეს კი სკანდინავიის ქვეყნებში არსებული საპარლამენტო დემოკრატიის შედეგია, სადაც პოლიტიკური სისტემის გარდა წარმოდგენილია დამქირავებელიცა და დაქირავებულიც. მოდელი სოციალურ დემოკრატიულ მოდელად იწოდება ხშირად, რაც ართუ ისე მართებულია, რადგან იგი არ წარმოადგენს სოციალურ დემოკრატიული იდეოლოგიის სრულ განსახიერებას. ის უფრო ეროვნული პოლიტიკური შეთანხმებაა სოციალური სისტემის ორგანიზებისა და დაფინანსების თაობაზე. განურჩევლად იმისა, თუ რომელი პარტიაა ქვეყნის სათავეში ამ საკითხის ირგვლივ საერთო ფასეულობები და პრინციპები დომინირებდნენ განსხვავებულ შეხედულებებზე. ამიტომაც, საერთო ინტერესები არ

დაზარალებულა და შეთანხმებაც უფრო ადვილი მისაღწევი აღმოჩნდა ვიდრე სხვა ევროპულ ქვეყნებში.

მიუხედავად ამ კომპრომისებისა შეხედულებებსა და პრინციპებს შორის, გლობალიზაციის ეპოქამ მაინც დააყენა მოდელი იმის გარკვევის აუცილებლობის წინაშე თუ რამდენად არის შესაძლებელი ამ კომპრომისების შენარჩუნება 21-ე საუკუნეში იმ სახით, რა სახითაც ის წინა საუკუნეში ფუნქციონირებდა. ამჟამინდელი ეკონომიკური სიტუაციისადმი ამ მოდელის ადაპტაციის აუცილებლობის საკითხი წამოიჭრა. სკანდინავიის ყველა ქვეყანაში სუპლიმენტარული კეთილდღეობის სისტემა განვითარდა ბოლო წლებში, რომელიც ბენეფიტების გაცემის დიფერენცირებით ხასიათდება. ამ სისტემის მიხედვით, უფრო მსუყე ბენეფიტები ეძლევათ შრომის ბაზარზე დასაქმებულთ, რაც სკანდინავიური მოდელის თანასწორობის პრინციპისაგან აშკარა გამიჯვნაა. ამ ცვლილებამ გააუმჯობესა დასაქმებულთა დეკრეტული, ავადმყოფობისა და საპენსიო ბენეფიტები დამქირავებელსა და დაქირავებულს შორის სამუშაო ბაზრის პირობების რეგულირების თაობაზე კოლექტიური შეთანხმების შედეგად.

კეთილდღეობის იდეოლოგიის მსაგვსად, არც კეთილდღეობის მოდელია “წმინდა” სახით წარმოდგენილი დღევანელ მსოფლიოში, რადგან სოციალური პრობლემებიცა და მათი მოგვარების სურვილი და შესაძლებლობები დროსთან ერთად იცვლება. იცვლება თავად კეთილდღეობის გაგებაც და მისდამი დამოკიდებულებაც. ფიცპატრიკი (2001) გვთავაზობს, კეთილდღეობის შემდეგი ექვსი პერსპექტივიდან განხილევას: ბედნიერება, უსაფრთხოება, უპირატესობები, საჭიროება, დაფასება, შედარებითობა. იდეალურ სამყაროში სოციალური კეთილდღეობის სისტემა მოქალაქეთა ექვსივე მახასიათებლით დაკმაყოფილებას შეეცდებოდა, მაგრამ ზემოთ წარმოდგენილი კეთილდღეობის მიდელებიდან რომელი ან/და რამდენად ქმნის მოქალაქის კეთილდღეობის ყველა ან უმრავლესი პერსპექტივით უზრუნველყოფის გარანტიას ძნელი სათქმელია. ამაში შეიძლება დაგვეხმაროს, იმის გააზრება თუ როგორ ესმით კეთილდღეობა სოციალური კეთილდღეობის ცნობილ თეორეტიკოსებს და გავცნოთ მათ მოსაზრებას სოციალური კეთილდღეობის სისტემის რაგვარობის შესახებ.

19-ე საუკუნის ინგლისელი კეთილდღეობის ეკონომისტის, პიგოუს აზრით, (ფიცპატრიკი, 2001), ინდივიდუალური კეთილდღეობა დაკავშირებულია საბაზრო არჩევანზე და სოციალური კეთილდღეობა მატულობს ან კლებულობს ნაციონალური კეთილდღეობის კლებასა და მატებასთან ერთად და იზომება ისეთი ეკონომიკური ინდიკატორით, როგორცაა მთლიანი შიდა პროდუქტი. მისი აზრით, კეთილდღეობა სურვილის საკითხია, და სურვილი კი მონეტარული ერთეულით იზომება, რაც ნიშნავს იმას, რომ რაც უფრო მეტს იხდის ადამიანი რაღაცაში, მით უფრო სურს მას ის.

მისი მოპოვების შემთხვევაში კი უფრო მაღალია მისი კეთილდღეობის მაჩვენელი. თუმცა პიგოუს კრიტიკოსების აზრით, ადამიანის სურვილს ყოველთვის მისი მონეტარული ქმედითობა ვერ განსაზღვრავს, რამეთუ არსებობს ლიმიტი, რომელიც ზღუდავს სურვილისა და მონეტარული გადამხდელუნარიანობის დიადას, მაგ., ყველას სურს სუფთა ჰაერი ისუნთქოს, მაგრამ ლიმიტირებულია ზღვარი, რომლის მიღმაც ჩვენ შეგვიძლია განვსაზღვროთ ჰაერის სისუფთავე, მიუხედავად იმისა თუ რამდენის გადახდის სურვილი გვაქვს ჩვენ ამაში ბაზარზე.

ამავე საუკუნის იტალიელი ფილოსოფოსის, ეკონომისტისა და სოციოლოგის პარეტოს აზრით კი საზოგადოება, რომელსაც ძალუმს გააუმჯობესოს თავისი ერთი წევრის სოციალური პირობებიც კი, აუმჯობესებს კეთილდღეობის სისტემას თუ ამის შედეგად არავის მდგომარეობა არ უარესდება (ფიცპატრიკი, 2001). მისი აზრით, თუ ცვლილება ერთი ადამიანის მდგომარეობას მაინც აუარესებს, ესეთი ცვლილება უსამართლოა, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად არათანაბარია საზოგადოება, და რამდენად მდიდარი გახდება სოციალურად დაუცველი ადამიანი, რომლის სოციალური პირობების გაუმჯობესებასაც სხვისი სოციალური პირობების გაუარესება მოჰყვება. პარეტოს პრინციპს აკრიტიკებენ რადგან თვლიან, რომ ის ძალიან კონსერვატულია და არ ითვალისწინებს სიმდიდრის თავდაპირველ დისტრიბუციას და იმას თუ რამდენად უსამართლო იყო ის თავიდანვე; და იმის გამოც, რომ ის საჯარო პოლიტიკის რედისტრიბუციულ ფუნქციას არ განიხილავს. მისი პრინციპი შეუთავსებელია მთავრობის ყველა ქმედებასთან. ისინი თვლიან, რომ პარეტოს აზრით, ჩვენ უნდა უარვყოთ ნებისმიერი საზოგადოებრივი რესურსი, ეროვნული თავდაცვიდან, გარემოს დაცვით დამთავრებული, რადგან ისინი საგადასახადო შემოსავლებიდან უნდა დაფინანსდეს, რომლის ტვირთი ძირითადად მდიდრებზე და საშუალო კლასზე მოდის (გუფთა, 2001).

19-ე საუკუნის ინგლისელი სოციალური რეფორმისტისა და უტილიტარიზმის ქომაგის ბენტემისათვის სოციალური კეთილდღეობა არის სოციალური სარგებლისა და ბედნიერების უდიდესი რიცხვისათვის გადანაწილება. მისი აზრით, ბუნებამ კაცობრიობა ორი ბატონის მმართველობაში მოაქცია: სიამოვნების და ტკივილის. მხოლოდ მათზეა დამოკიდებული რას გავაკეთებთ, რას ვამბობთ, ან ვფიქრობთ. მისი აზრით, ინდივიდის სწრაფვა საკუთარი ბედნიერებისაკენ არ არის აუცილებლად "სწორი" ქმედება, რადგან ხშირად ინდივიდუალური ძალისხმევა საზოგადოებისათვის უფრო მეტი ტკივილისა და ნაკლები სიამოვნების მომტანი შეიძლება იყოს (ფიცპატრიკი, 2002). ამიტომ, საზოგადოება ისეთ სამართლებრივ სივრცეში უნდა მოვაქციოთ, რომ სიამოვნების ოპტიმალური შენარჩუნება და ტკივილის მინიმუმამდე დაყვანის შესაძლებლობა შეიქმნას საზოგადოების წარმომადგენელთა უმრავლესობისათვის.

უტილიტარიზმის მთავარი ამოსავალი სარგებლიანობაა - იმ კმაყოფილებისა და ბედნიერების ზომა, რომელსაც ადამიანი განიცდის გარკვეულ სიტუაციაში. მათი აზრით, მთავრობის მთავარი მიზანია საზოგადოების ყველა წევრის სარგებლიანობათა ჯამის მაქსიმიზაცია. შემოსავლების გადანაწილების უტილიტარისტული მიდგომა ეფუძნება დაშვებას კლებადი ზღვრული სარგებლიანობის შესახებ. მათი აზრით, შემოსავლის ერთი დამატებითი ფულადი ერთეულით გაზრდა ღარიბს უფრო მეტ დამატებით სარგებელს აძლევს, ვიდრე მდიდარს. გამოდის რომ, როდესაც პიროვნების შემოსავალი იზრდება, დამატებითი ფულადი ერთეულიდან მიღებული დამატებითი კეთილდღეობა მცირდება. ეს გულისხმობს იმას, რომ მთავრობა უნდა ცდილობდეს შემოსავლების უფრო თანასწორ გადანაწილებას. თუმცა ისინი უარყოფენ შემოსავლების სრულ გათანასწორებას, რადგან აღიარებენ ეკონომიკის ერთ-ერთ მთავარ პრინციპს, რომ ადამიანები რეაგირებენ სტიმულებზე. გამოდის, რომ უტილიტარისტული მთავრობა შეეცდება გააწონასწოროს თანასწორობის გაზრდით მიღებული სარგებლობა და სტიმულების დამახინჯების შედეგად მიღებული დანაკარგი (მენკიუ, 2000).

20-ე საუკუნის ამერიკელი ფილოსოფოსის, ლიბერალიზმის ქომაგის როულსის აზრით კი, საზოგადოება, სადაც რესურსები სამართლიანად ნაწილდება კეთილდღეობის უფრო მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდება. სამართლიანი გადანაწილება კი, მიუსაფართა სარგებელს გულისხმობს. სოციალური კეთილდღეობა, ამიტომაც უსამართლო უთანასწორობის აღკვეთას მოითხოვს და არა თავისთავად უთანასწორობისა. თანასწორობა კი არის, როგორც ფილოსოფიური ცნება, ასევე პოლიტიკური პრინციპი. როულსის აზრით, თუ ჩვენი მიზანი ღარიბთა მდგომარეობის გაუმჯობესებაა, მაშინ კერძო მესაკუთრეობამ და თავისუფალმა ბაზარმა უნდა შექმნას დოვლათი და უზრუნველყოს მისი ეფექტიანი გადანაწილება. დამატებით კი, მისივე აზრით, ამ დოვლათის სამართლიანი გადანაწილების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია რედისტრიბუციული საგადასახადო სისტემის, ეგალიტარული კეთილდღეობის სისტემის, გარკვეულწილად სოციალიზირებული საკუთრების მფლობელობის არსებობა, და ლიმიტირებული საბაზრო რეგულირება. როულსი მოიაზრება, როგორც სახელმწიფო კეთილდღეობის კაპიტალიზმის მხარდამჭერი (ფიცვატრიკი, 2001).

როულსის აზრით (მენკიუ, 2000), სახელმწიფო პოლიტიკის მიზანი ყველაზე უარეს ეკონომიკურ მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის კეთილდღეობის გაზრდა უნდა იყოს. ყველა ადამიანის სარგებლიანობათა ჯამის მაქსიმიზაციის ნაცვლად, რასაც უტილიტარისტები გვთავაზობენ, როულსი მინიმალური სარგებლიანობის მაქსიმიზაციას გვთავაზობს. მის მიერ ჩამოყალიბებულ ამ წესს მინიმალის კრიტერიუმი ეწოდება. იმის გამო, რომ ეს კრიტერიუმი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს საზოგადოების ყველაზე უიღბლო პიროვნებას, მინიმალის კრიტერიუმი

ამართლებს სახელმწიფო პოლიტიკას, რომელიც მიმართულია შემოსავლების თანაბარი განაწილებისაკენ. მდიდრებიდან ღარიბებისკენ შემოსავლების გადანაწილებით საზოგადოება აუმჯობესებს ყველაზე ღარიბი ადამიანის კეთილდღეობას. ხოლო, როდესაც ჩვენ მდიდრებისაგან მიღებულ თანხებს ღარიბთა დასახმარებლად ვიყენებთ, თავს ვიზღვევთ სიღარიბისაგან.

მიუხედავად ამისა, მინიმალური კრიტერიუმს არ მივყავართ სრულიად თანაბარ საზოგადოებამდე. თუ მთავრობა შემოსავლების სრული გათანაბრების პირობას იკისრებს, მაშინ ადამიანებს აღარ ექნებათ თავდაუზოგავი მუშაობის სტიმული, საზოგადოების მთლიანი შემოსავალი მნიშვნელოვნად შემცირდება, და ყველაზე ღარიბი ადამიანის ეკონომიკური მდგომარეობაც გაუარესდება. ამგვარად, ის შემოსავლებს შორის უთანასწორობის არსებობას უშვებს, ვინაიდან ეს უთანასწორობა იწვევს სტიმულების გაზრდას და აძლიერებს საზოგადოების უნარს, დაეხმაროს ღარიბებს. რადგან როუსის ფილოსოფიაში წონა მხოლოდ საზოგადოების ყველაზე უიღბლო წევრებს აქვთ, ამიტომ ეს ფილოსოფია შემოსავლების უფრო მეტ გადანაწილებას მოითხოვს, ვიდრე უტილიტარისტთა ფილოსოფია.

ამერიკელი პოლიტიკური ფილოსოფოსი, ლიბერტიარიანელი რობერ ნოზიკის აზრით კი, თუ შემოსავლის განაწილების განმსაზღვრელი პროცესი სამართლიანია, შედეგად მიღებული განაწილებაც სამართლიანია, როგორც უთანასწოროც არ უნდა იყოს. ლიბერტიარიანელთა აზრით, შესაძლებლობათა თანასწორობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე შემოსავალთა თანასწორობა. მათი აზრით, მთავრობამ უნდა გააძლიეროს ინდივიდთა უფლებები, რათა ყველას ჰქონდეს თავისი უნარის გამოვლენისა და წარმატების მიღწევის ერთნაირი შესაძლებლობა. თამაშის ასეთი წესების შემოღების შემდეგ მთავრობას აღარ აქვს იმის მიზეზი, რომ შეცვალოს შემოსავლის საბოლოო განაწილება. მათი აზრით, დაუშვებელია, რომ მთავრობამ წაართვას ერთს და მისცეს მეორეს, თუნდაც იმ მიზნით, რომ შემოსავლების უფრო სამართლიან გადანაწილებას მიაღწიოს (მენკიუ, 2000).

როგორც დავინახეთ უტილიტარიზმი და ლიბერალიზმი საზოგადოების მთლიან შემოსავალს განიხილავს, როგორც განაწილებულ რესურსს, რომელსაც სოციალური მგეგმავი თავისუფლად გადაანაწილებს ამა თუ იმ სოციალური მიზნის მისაღწევად, ლიბერტიარიანიზმი კი ამტკიცებს, რომ თვითონ საზოგადოება არანაირ შემოსავალს არ იღებს – შემოსავალს იღებენ მხოლოდ საზოგადოების ინდივიდუალური წევრები (მენკიუ, 2000).

გოსტა ესპინ-ანდერსენი (ესპინ-ანდერსენი, 1990 ბათლერთან და უოტთან, 2007:102) თვლის, რომ კეთილდღეობის სისტემა არა მხოლოდ მექანიზმია, რომელიც სოციალური უთანასწორობის სტრუქტურაში იჭრება, არამედ ის აქტიურადაა ჩართული სტრატეგიკაციის პროცესში ბენეფიტებზე დიფერენცირებული უფლებების

დაწესებით. როგორც ვხედავთ, ძალიან რთულია თანასწორობის გარანტორი სოციალური კეთილდღეობის სისტემის შექმნა. საუკუნეების მანძილზე თანასწორობის ცნება სადავო საკითხია. სოციალური თანასწორობა შეიძლება განისაზღვრებოდეს სიმდიდრის მინიმუმის ზღვარით, რომლის ქვევით არავინ არ უნდა აღმოჩნდეს, და რომლის ზევითაც არავის არ უნდა ჰქონდეს აღმოჩენის უფლება. თუმცა საზოგადოებაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ ჩვენ ვერ ვიქნებით თანასწორები, რამეთუ ჩვენ ყველა ვართ განსხვავებულები, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ არსებობს ნიშნები რომელთა მიხედვითაც ჩვენ ყველა განვსხვავდებით, იმ ნიშნებზე დამატებით რომელთა მიხედვითაც ჩვენ ყველა მსგავსნი ვართ. არ უნდა აგვერიოს თანასწორობა იდენტურობაში. არსებობს ის დასაკმაყოფილებელი მინიმუმი განურჩევლად დროისა და სივრცისა, რომელიც საბაზისო აუცილებლობებს წარმოადგენს ყველასათვის განურჩევლად. ესენია: საჭმელი, სუფთა წყალი თავშესაფარი, ფიზიკური და ეკონომიკური უსაფრთხოება, საიმედო გარემო, ჯანმრთელობა, განათლება, და ავტონომია (ფიცპატრიკი, 2001).

სოციალური უსაფრთხოების პრინციპები

სოციალური დაცვის პოლიტიკის განხილვისას, უპირველეს ყოვლისა უნდა შევთანხმდეთ ტერმინებზე, რათა ზუსტად გვესმოდეს რა იგულისხმება თითოეულ მათგანში. ტერმინთა ასეთი განსაზღვრება არის არა საყოველთაოდ აღიარებული შეთანხმება, არამედ ჩვენი შეთანხმება სოციალური დაცვის სისტემაში ტერმინოლოგიის გამოყენებაზე ლექციის მსვლელობისას. ასეთი შეთანხმება ჩვენ დაგვეხმარება კომუნიკაციაში კურსის მსვლელობისას - შექმნის იმის გარანტიას, რომ ჩემს მიერ ლექციაზე ნახსენები ტერმინის ქვეშ თქვენ სწორედ იმას გულისხმობთ რისი თქმაც მსურდა. ხოლო პრევენტატორსა და ადრესატს შორის გამართული კომუნიკაცია წარმატების საწინდარია უმრავლეს სიტუაციებში, განსაკუთრებით კი სწავლის პროცესში. ამავე დროს, რამდენადაც სწორედ სხვადასხვა დასახელება განსაზღვრავს განსხვავებას მათ შორის, აუცილებელია მათი სწორად გამიჯვნა.

სოციალური უსაფრთხოება პენსიონერთა, მარჩენალდაკარგულთა, უმუშევართა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა დახმარებას გულისხმობს. სოციალური უსაფრთხოების დახმარებები განვითარებულ სამყაროში მეტწილად ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ადმინისტრირებს. არსებობს შემოსავლების დისტრუბუციისა და შენარჩუნების, როგორც ფულადი, ასევე არაფულადი დახმარებები. არაფულადი დახმარებები კეთილდღეობის დოვლათისა და მომსახურებების სუბსიდირებას გულისხმობს, როგორცაა მაგალითად, საბინაო, საკვები და კომუნალური შეღავათები. სოციალური უსაფრთხოების ძირითად კომპონენტად დასაქმების კომპონენტი მიიჩნევა, რაც დაუსაქმებლობის შემთხვევაში დახმარების აღმოჩენას გულისხმობს. დღესდღეობით ყველაზე გავრცელებული სოციალური უსაფრთხოების ფორმებია დახმარებები მოხუცთა, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა, ბავშვიან დედათა მიმართ.

კვლევებმა გვიჩვენა, რომ 179 ქვეყნიდან, რომელთაც სახელმწიფო სოციალური უსაფრთხოების სქემები აქვთ, მხოლოდ 8 პროცენტს აქვს დახმარებათა სრული სფექტრი: მოხუცთა, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა, ბავშვიან დედათა და უმუშევართათვის. უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ სქემები ხანდახან იმდენად არაეფექტიანადაა აგებული, რომ ხშირად ყველა სოციალური რისკები არ არის მოცული. უფრო მეტიც, დახმარებით ზოგჯერ ის ხალხი ვერ სარგებლობს, რომლებსაც ეკუთვნით დახმარება. ამის მიზეზი მოქალაქეთა არასაკმარისი კონტრიბუციის, საპენსიო ასაკის მიღწევამდე უკვე გახარჯული დახმარებების გარდა, არსებული სქემების ქმედობაუნარიანობის დაკარგვაა, რაც გამოწვეულია ომის, ბუნებრივი კატასტროფების ან კიდევ ეკონომიკური ვარდნით. მილიონობით სოციალური რისკის წინაშე მდგომ ადამიანს კი, სჭირდება მართებულად აგებული სოციალური უსაფრთხოების სისტემა და მისი მართვის უნარი ხელისუფალთა მხრიდან. ეფექტიანი სოციალური უსაფრთხოების ქსელი საჭიროებს სამუშაო ძალის სამუშაო ადგილებით მუდმივ უზრუნველყოფას, სამუშაო ბაზრის სტაბილიზაციას, რომლის მონიტორინგის მეშვეობით შესაძლებელი ხდება სავალდებულო კონტრიბუციების შეგროვება. ეს პირობები კი, არ შეესაბამება დასაქმების მსურველთა სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფის არსებული პოლიტიკის კურსს მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებში, სადაც

სამუშაო ადგილებით მათი დაკმაყოფილება და შემოსავლების სტაბილიზაცია ვერ ხერხდება. ამ ქვეყნებში მომსახურე ადამიანი დროებითი შემოსავლების გამომუშავებით იმდენადაა დაკავებული, რომ სამომავლო დანაზოგებსა და მოხუცებულობის უსაფრთხოებაზე დაფიქრების დრო აღარ რჩება. ეფექტურ სახელმწიფო სქემებს ესაჭიროება ძლიერი ინფრასტრუქტურა და მართვისა და ადმინისტრაციის პოტენციალი, რომ გადასახადების შეგროვება შესაძლებელი გახდეს. სოციალური უსაფრთხოების სისტემა ორ ძირითად პრინციპს ეფუძნება:

1. ინდივიდუალური თანასწორობის პრინციპს, რაც ნიშნავს დახმარებების შესრულებული სამუშაოსა და გამომუშავების მიხედვით დაანგარიშებას და
2. სოციალური ადეკვატურობის პრინციპს, რომელიც გულისხმობს დაბალშემოსავლიანთათვის დახმარების უფრო მეტ ოდენობას, ვიდრე მათი კონტრიბუცია იყო და დამატებით დახმარებებს (კონტრიბუციის გარეშე) მათზე დამოკიდებული პირებისათვის.

სოციალური უსაფრთხოების სისტემა ძირითადად ფინანსური რესურსების შიდა რედისტრიბუციის ოპერირების რამდენიმე ფორმას იცნობს:

1. ფინანსური რესურსების მომავალი პენსიონრებიდან ამჟამინდელი პენსიონრებისთვის მიწოდებას;
2. ჰორიზონტალურ რედისტრიბუციას, რაც რესურსების ორ-წევრიანი ოჯახებიდან ერთწევრიან ოჯახებზე და დამოკიდებული პირების არ მქონე ოჯახებიდან ასეთების მქონეთათვის გადანაწილებას გულისხმობს;
3. ვერტიკალური რედისტრიბუციას, რაც რესურსების მაღალშემოსავლიანთა მიერ დაბალშემოსავლიანებზე გადანაწილებას გულისხმობს.

სოციალური უსაფრთხოების პროგრამები რედისტრიბუციული ხასიათისაა უმეტესწილად, რადგან ყველა თანაბრად იბეგრება. თუმცა ზოგან დახმარების თანაფარდობა გამომუშავებასთან კლების ტენდენციასთან გამომუშავების ზრდის შემთხვევაში. რადგან სოციალური უსაფრთხოების საპენსიო ნაწილი ყველაზე დიდი რესურსის აკუმულირებასთან და შემდეგ გაცემასთანაა დაკავშირებული მოდით უფრო ღრმად შევისწავლოთ მისი მართვისა და ადმინისტრირების პრინციპები.

რადგანაც სოციალური უსაფრთხოების დახმარებები დახმარებების სამუშაო ბაზრიდან საპენსიო ასაკის მიღწევის შემდეგ გაცემას გულისხმობს, ის თუ რამდენად უზრუნველყოფილნი იქნებიან მომავალი პენსიონრები სოციალური უსაფრთხოებით, დემოგრაფიული ტენდენციებით განისაზღვრება. მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდა (თუ შობადობის მაჩვენებელიც აღმავალი ტენდენციით არ ხასიათდება) ეკონომიკური ზრდის შეფერხების ინდიკატორია, რამეთუ სიცოცხლის ზრდის მაჩვენებელი პირდაპირ კორელაციაშია სოციო-ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელთან, და თავის მხრივ ამცირებს ბავშვთა ხვედრით წილს მოსახლეობაში, ისევე როგორც ამცირებს შრომისუნარიანთა ანუ დოვლათის შემქნელთა ხვედრით წილს საერთო მოსახლეობაში. რადგან ხანდაზმულთა პენსიები დღეს მომუშავეთა მიერ გადახდილი გადასახადების ხარჯზე გაიცემა უმეტესად

(თაობათა სოლიდარობის პრინციპზე დაყრდნობით), აუცილებელია დასაქმებულთა რიცხვი 4-ჯერ მინც აღმატებოდეს პენსიონერთა რიცხვს, ამ სისტემის ასამოქმედებლად და გადასახადების ამოღების გასაიოლებლად. სწორედ ამიტომ, რომ საპენსიო ასაკის განსაზღვრას სოციალური პოლიტიკოსები განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდებიან.

სხვადასხვა ქვეყნებში საპენსიო ასაკიც სხვადასხვაა და საპენსიო სქემებიც. ადრეული საპენსიო ასაკის დაწესებით, იქმნება ნაადრევად პენსიაზე გასვლის მოტივაცია. ადრეულმა საპენსიო ასაკმა, როგორც დასაქმების სტრუქტურითაც მეთოდმა, მიიყვანა ქვეყნები მაღალ სახელფასო გამომუშავებამდე და მაღალ დეფიციტამდე, საპენსიო დავალიანებებამდე და რეალური ბენეფიტების ეროზიამდე. ზოგიერთ ქვეყანაში მეუღლეებსა და დამოკიდებულ პირებსაც ენიშნებათ პენსიები, რაც ქორწინების მოტივაციის ზრდის პოლიტიკაა, მიუხედავად იმისა, რომ ზრდის “მუქთა მჭამელთა” სექტორს. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ კვლევებმა ცხადყო, რომ განქორწინებების რიცხვმა მაინც არ იკლო დასავლეთ ევროპაში.

პოლიტიკოსთა ენთუზიაზმს დასაქმებულთა სამუშაო ბაზარზე დაკავების პერიოდის გახანგრძლივების თაობაზე თავისი მიზეზი აქვს. მას ამომრავებს პენსიონერთა სხვებზე დამოკიდებულების თანაფარდობის შემცირებისაკენ სწრაფვა. იმ სამ მიზეზთა შორის რატომაც დასაქმებული შრომის ბაზარს ტოვებს არის: ჯანმრთელობა, სიმდიდრე და შრომის ბაზრის გადატვირთვა. ამ სამიდან ორი ოპტიმიზმის საბაზს იძლევა პენსიონერთა მომავალი კოპორტის საპენსიო ასაკის გაზრდისათვის, რადგან ჩვენს საუკუნეში ხანდაზმულობა უკავშირდება: სიცოცხლის ხანრძლოვობის ზრდას, გაუმჯობესებულ ჯანმრთელობის მდგომარეობას, სამუშაო პირობების ცვლილებებს, განათლების დონის ამაღლებას, შრომის მოთხოვნის ცვლილებებს. აქედან გამომდინარე გახანგრძლივებული საპენსიო ასაკი უფრო საინტერესო პერსპექტივას ჰპირდება მომავალ პენსიონრებს ვიდრე მისი ალტერნატივა, კერძოდ საცხოვრებელი სტანდარტის შემცირება პენსიონრებისა და მომსახურეებისათვის. თუ შრომის ბაზარს აქვს უნარი შექმნას საკმარისი სამუშაო გარემო, რომელსაც ხანდაზმული მომსახურეთა ათვისების უნარი ექნება და გაზარდოს დასაქმების საერთო დონე, პოტენციური უკუგება იქნება ეკონომიკური ზრდა და ცხოვრების სტანდარტის გაუმჯობესება ყველასათვის. ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (2001:61) გამოთვლებმა ცხადყო, რომ საშუალო საპენსიო ასაკის მცირე ზრდა მოახდენს თანასწორ ან უფრო დიდ ზეგავლენას პენსიაზე გასვლის ღირებულებაზე ვიდრე საპენსიო ბენეფიტების მკვეთრად შემცირება. მთლიანობაში “კეთილდღეობის დანაკარგი”, რაც შეიძლება მოყვეს სამუშაო პერიოდის ზრდას ჩანაცვლდება სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდით. რადგან ადამიანები ცხოვრობენ უფრო მეტს ვიდრე ადრე, სამუშაო დღეების ზრდა არ ნიშნავს საპენსიო დღეების შემცირებას (ესპინ-ანდერსენი, 2002). რასაკვირველია, ეს გათვლები ქვეყნის განვითარების სტატუსის შესაბამისად ლავირებს და განვითარებული სამყაროს საპენსიო პეიზაჟს უფრო რეალისტურად ასახავს ვიდრე განვითარებისას.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ალბათ უფრო ადვილი გასაგებია რატომ ხასიათდება სოციალური უსაფრთხოების სისტემა მსოფლიოში არა მარტო არათანაბარი მოცვით, არამედ დანახარჯის განსხვავებული მაჩვენებლითაც. გარდა სოციალური, დემოგრაფიული და ეკონომიკური ფაქტორებისა სოციალური უსაფრთხოების სისტემის

რაგვარობა პოლიტიკურ გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული. ამიტომაცაა, რომ ქვეყნის ეკონომიკური წარმატებულობა არ არის იმის აუცილებელი პირობა, რომ ამ ქვეყანაში კარგად განვითარებული და დაფინანსებული სოციალური უსაფრთხოების სისტემა იყოს. ეს რომ ასე ყოფილიყო, აუხსნელი დარჩებოდა რატომ არ აქვს ასეთი სქემები მდიდარ ქვეყნებს. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური უსაფრთხოება საერთაშორისოდ აღიარებული ადამიანის უფლებაა, და დახმარების სახელმწიფო სქემები უკვე 179 ქვეყანაში არსებობს, რაც მზარდი ტენდენციაა წინა საუკუნის დასაწყისის მონაცემებთან შედარებით (მაგ., 1940 წელს მხოლოდ 57 ქვეყანას ჰქონდა დახმარების სახელმწიფო სქემები), დღესდღეობით, ჯერ კიდევ არსებობს დედამიწაზე 49 ქვეყანა, რომელსაც არ გააჩნია ასეთი სქემები, რაც იმას ნიშნავს, რომ 66 მილიონი ადამიანი დახმარების გარეშეა.

ჯერ კიდევ ცალსახად არ არის ჩამოყალიბებული მოსაზრება იმის შესახებ, თუ რას უნდა ემსახურებოდეს სოციალური უსაფრთხოების პოლიტიკა – სიღარიბის აღმოფხვრას თუ მის პრევენციას? იდეოლოგიური პრობლემა სახელმწიფოს, ბაზარსა და ოჯახებს შორის სოციალური დაცვის პასუხისმგებლობის გადანაწილების შესახებ კვლავ გადაუჭრელია.

მოდით განვიხილოთ სოციალური კეთილდღეობის არსი. როგორც შევთანხმდით, სიღარიბის დაძლევისაკენ მიმართულ სოციალურ დახმარებებს სოციალური კეთილდღეობის დახმარებებად მოვიხსენიებთ.

მოგეხსენებათ, სიღარიბის მაღალი მაჩვენებლით ძირითადად ის ქვეყნები ხასიათდებიან, რომელთა ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელი დაბალია. ეს ქვეყნები კი, განვითარებად ქვეყანათა ჯგუფს მიეკუთვნებიან. განვითარებად სამყაროში კი მაღალია უცხოურ კაპიტალზე დამოკიდებულებისა და საერთაშორისო სააგენტოების მხარდაჭერის მოპოვების საჭიროების მაჩვენებელი. ამიტომაც, სოციალური კეთილდღეობის სისტემის სტრუქტურული ჩარჩოს შემუშავებაზე სწორედ ეს ორგანიზაციები მუშაობენ უმეტესწილად.

მსოფლიო ბანკისა და მონეტარული ფონდის დღის წესრიგში არ ფიგურირებს სოციალური პოლიტიკის ისეთი ტრადიციული კომპონენტები, როგორცაა: სოციალური ექსკლუზია, შემოსავლების უთანასწორობის შემცირება, საბუღალტრო უფლებები, სოციალური ინტეგრაცია, რაც მეტად დამახასიათებელია მაგალითად, საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციისთვის. სახელმწიფო, როგორც მეპატრონე, ფინანსური აგენტი, და მომსახურების მიწოდებელი ადარ მონაწილეობს კეთილდღეობის სექტორში. ამას პოზიტიური ასპექტებიც აქვს, როგორცაა:

- ძლიერი მონოპოლიის აღკვეთა;
- მომსახურებების მიწოდების პლურალიზაცია;
- არჩევნის თავისუფლების ზრდის ტენდენციები;
- ადმინისტრაციული დეცენტრალიზაცია.

მსოფლიო ბანკისა და მონეტარული ფონდის შეხედულებისამებრ, სოციალურ ფულად ტრანსფერებს საბაზრო ეკონომიკაში უნდა ჰქონდეს სწორად სტრუქტურირებული მოტივაცია, რამაც უნდა გაამძნევოს ინდივიდები იმუშაონ, დანაზოგი შექმნან, გადასახადები გადაიხადონ, რისკი გაიღონ, და მიმართონ სახელმწიფოს, როგორც დახმარების უკანასკნელ საშუალებას. ეს კი განსხვავდება წარსული ფილოსოფიისაგან, სადაც სახელმწიფო იყო ოჯახების შემოსავლის უსაფრთხოების ინტეგრალური ნაწილი. სახელმწიფო ინტერვენცია გამართლებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბაზარი მარცხს განიცდის – თავდაცვის, განათლების, გზებისა და სხვა სპეციალური უზრუნველყოფის საკითხებში, ისიც მხოლოდ იმ ეტაპამდე, სანამ ბაზარს შეეძლება მათი რეგულირება.

იმისათვის, რომ სოციალურ პოლიტიკაში შეიქმნას ბალანსი სოციალურ უსაფრთხოებასა (უნივერსალური, არა-შემოსავალზე დამოკიდებული დახმარება) და სოციალურ კეთილდღეობას შორის (შერჩევითი, საჭიროების ტესტირება) აუცილებელია სამიზნე ჯგუფების გამოყოფა. დასავლეთსა და საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული პოლიტიკური ეკონომიკის თვალსაზრისით, სოციალური დაცვა აღიარებს მხოლოდ

რამდენიმე ინსტრუმენტს - დაზღვევაზე და საგადასახადო სისტემაზე დაფუძნებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებს, რომლებმაც უნდა დაიცვან მოქალაქეები სიღარიბისაგან.

მიზნობრივი-საჭიროების ტესტირების საფუძველზე შექმნილი დახმარებები ღარიბთათვის გამოიყენება ანგლო-ამერიკულ ქვეყნებში და სავსაშუალო სტიგმატიზირებული დახმარებაა. მიუხედავად ამისა, თარგეთირება ე.ი. მიზნობრივი დახმარება არის პროცესი, რომელიც დახმარებას მიმართავს მათკენ, ვინც ამას უკიდურესად საჭიროებს. მიზნობრივი დახმარება სამ ძირითად საფეხურს მოიცავს:

1. მიზნობრივი ჯგუფის განსაზღვრას;
2. მიზნობრივი დახმარების მეთოდების შემუშავებას მიზნობრივი ჯგუფის იდენტიფიკაციისა და რესურსების ამ ჯგუფისაკენ მიმართვისთვის;
3. ადმინისტრაციული სტრუქტურის შექმნას შემუშავებული მეთოდოლოგიის განსახორციელებლად.

მიზნობრივი დახმარების მეთოდოლოგია მოითხოვს აპლიკანტის მონაცემების შეგროვებას, შეფასებას და ვერიფიკაციას. აპლიკანტის მონაცემები შეიძლება 3 ჯგუფად დაყოს:

- სოციალური და დემოგრაფიული;
- საშემოსავლო, როგორც ოფიციალური ასევე არაოფიციალური; და
- ქონებრივი მონაცემები.

აუცილებელია ისეთი მეთოდების გამოყენება, რომელიც ინკლუზიისა და ექსკლუზიის ცდომილებებს მაქსიმალურად შეამცირებს.

რა არის ინკლუზიის ცდომილება?

ინკლუზიის ცდომილებაა სახეზე, როდესაც პროგრამაში მოხვდა ისეთი ხალხი, ვისაც ეს კონკრეტული მიზნობრივი დახმარება არ ეკუთვნით დახმარების მიზნობრიობიდან გამომდინარე.

რა არის ექსკლუზიის ცდომილება?

ექსკლუზიის ცდომილებაა სახეზე, როდესაც პროგრამაში ვერ მოხვდა ისეთი 100 ხალხი, ვისაც ეს კონკრეტული მიზნობრივი დახმარება ეკუთვნით დახმარების მიზნობრიობიდან გამომდინარე.

ინკლუზიის ცდომილება იწვევს პროგრამის ღირებულების ზრდას, ექსკლუზიისა კი პირიქით. თუმცა, ამ უკანასკნელ შედეგებზე დაყრდნობით, არც იმის ფიქრის საშუალება გვეძლევა, რომ ინკლუზიის შეცდომები უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ექსკლუზიისა, რადგან ექსკლუზიის ცდომილებაც ძალიან საგანგაშოა. ინკლუზიისა და ექსკლუზიის ცდომილება შეგვიძლია ავირიდოთ მეთოდოლოგიის დახვეწით. მიზნობრივი დახმარების ბენეფიტებს, ჩვეულებრივ, უფრო მეტი ადმინისტრაციული ღირებულება აქვს, ვიდრე არამიზნობრივს. ასე რომ, მიზნობრივი დახმარების მეთოდი, რომელიც მაქსიმალურად ამცირებს ცდომილებას

ზრდის ადმინისტრაციულ ღირებულებას, რაც თავის მხრივ ამცირებს პროგრამის ღირებულებას.

მნიშვნელოვანია იმის გაანალიზება, თუ რა პროპორცია ყალიბდება უშუალოდ ბენეფიციარისათვის მიწოდებული მომსახურების საფასურსა და ამ მომსახურების ბენეფიციარამდე მიწოდების საფასურს შორის. პირველი არის თანხა ან მომსახურება, რომელსაც ბენეფიციარი იღებს, ხოლო მეორე - თანხა, რაც ბენეფიციარისთვის ამ თანხის ან მომსახურების მიწოდებისათვის გვჭირდება. ეს გულისხმობს, როგორც მიწოდებლის დროს, ისე ანაზღაურებას და ტრანსპორტირების ხარჯებს. ბუნებრივია, მეორე პირველს ყველა შემთხვევაში აღემატება, მაგრამ საქმე ისაა რამდენჯერ. თუ მეორე საგრძნობლად აღემატება პირველს, დასაფიქრებელია ადმინისტრირების ეფექტიანობა.

თარგეთირების მეთოდი, რომელიც სოციალურ და დემოგრაფიულ მახასიათებლებზე ან ქონების მფლობელობაზეა აგებული გრძელვადიან ღირებულებებს უწევს სოციალურ დახმარებას, რამეთუ ეს ინდიკატორები უფრო სტაბილური ინდიკატორებია დროში გაწერილი, მაშინ როცა შემოსავლის ინდიკატორი ამჟამინდელ ღირებულებას ასარგებლებს მეტად. რადგან ამჟამინდელი ღირებულებები მეტნი არიან რაოდენობრივად ვიდრე გრძელვადიანი ღირებულებები, ამ უკანასკნელთა უგულებელყოფა თარგეთირებისას საგრძნობლად შეამცირებდა პროგრამის ღირებულებას.

არსებობს რასაკვირველია მიზნობრივ დახმარებასთან დაკავშირებული პირუკუ მოტივაციის ფაქტორები. მაგალითად, მას შეუძლია დასაქმების დემოტივაცია, დახმარებებზე გრძელვადიანი დამოკიდებულების გამოწვევა, ოჯახური სტატუსის შეცვლისა და მიგრაციის მოტივირება. მაგალითად, მიზნობრივი დახმარება, რომელიც კონკრეტულ ოჯახურ სტრუქტურაზეა გაწერილი, ვთქვათ მარტოხელა დედებზე, იწვევს ამ სოციალური კომპოზიციის გახშირებას ბენეფიტის მიღების მიზნით. მიზნობრივი დახმარება, რომელიც შემოსავალზეა დამოკიდებული შემოსავლების დამალვას ან სამუშაოს შემცირებას იწვევს, დახმარების მიღების მიზნით. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში თუ დახმარება აღემატება შესაძლო ანაზღაურებას. ეს კი იწვევს სოციალურ ინერტულობას, რაც დამოუკიდებელი ცხოვრების რეჟიმზე გადასვლის შესაძლებლობას ამცირებს, დახმარების მიმღების დახმარებაზე 'დამოკიდებულობის' ხარისხს კი ვერ ამცირებს. მაგალითად, ბალკანეთში არსებული დაბალი ბენეფიტები, ვერ იქნება მოტივაცია უმუშევრობისა, რადგან ის პირიქით ზრდის დასაქმების მოტივაციას. არსებობს თარგეთირების შემდეგი მეთოდები:

- შემოსავლის ტესტირება – ფორმალური შემოსავლების ტესტირება, დამყარებული დოკუმენტების შემოწმებაზე; აქვს საშუალო ადმინისტრაციული ღირებულება, მაგრამ ძალიან მაღალი თარგეთირების ცდომილება;
- პროქსი მინს ტესტირება – სოციალური აგენტი აფასებს ოჯახის მდგომარეობას წინასწარ შემუშავებული კრიტერიუმით. ამ მეთოდის ადმინისტრაციული ღირებულება ყველაზე მაღალია და ბენეფიციართა შერჩევას ყველაზე დაბალი ცდომილება აქვს, თუ ადეკვატური ინფორმაცია მიწოდებათ სოციალურ აგენტებს ბენეფიციარებისაგან, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი, ყველაზე მაღალ ცდომილებას მივიღებთ;

- თემის თარგეთირება – ადგილობრივი საბჭო ან სოციალური სააგენტოები განსაზღვრავენ თუ რამდენად მიესადაგება ოჯახი დახმარებას, ამ ტიპის თარგეთირებას დაბალ ადმინისტრაციული ღირებულება აქვს, სწორი თარგეთირების შემთხვევაში;
- კატეგორიზირებული თარგეთირება (ყველა წევრი ამ სპეციფიკური კატეგორიისა უფლებამოსილია მიიღოს დახმარება) – ხასიათდება ძალიან დაბალი ადმინისტრაციული ღირებულებით, მაგრამ მოსალოდნელი მაღალი ცდომილებით; სიზუსტე დამოკიდებულია მონიტორინგის ხარისხზე;
- თვით-თარგეთირება – ადმინისტრაციული ღირებულება დაბალი აქვს, მაგრამ პროგრამული საფასური მაღალი შეიძლება ჰქონდეს, თარგეთირების ცდომილება სხვადასხვაგვარია; სტიგმატიზირებული დახმარებაა.

მიზნის მიღწევა შესაძლოა სამიზნე სტრატეგიის უნივერსალურ სისტემაში განთავსებით. შესაძლოა დაწესდეს შეღავათები საშემოსავლო გადასახადებში, ან დამატებითი სარგებლის დაწესება შემოსავლების მიხედვით, ან დახმარების გაწევა კონკრეტული საჭიროებისა და არა შემოსავლის მიხედვით. რასაკვირველია, სოციალური კეთილდღეობის სისტემა უნდა ითვალისწინებდეს ადამიანის მიერ საკუთარი რესურსების მაქსიმალურ გამოყენებას და არა დახმარების მიწოდებით მის უყარათო ხარჯვას. ამიტომ, ძალიან დაკვირვებითაა შესაქმნელი დახმარებების სისტემა, მათი ხანგრძლივობა და ოდენობა. აუცილებელია განისაზღვროს ადეკვატური საარსებო მინიმუმი, რისი იგნორირებაც ხდება მაშინ, როცა მინიმუმ ხელფასი და მინიმალური პენსია ამ საარსებო მინიმუმზე დაბალია, რაც ადამიანებს პასიურობისაკენ უბიძგებს.

კეთილდღეობის კრიზისიდან გამოსვლის სწორ მიმართულებას მივყავართ სელექტივიზმის გაზრდამდე, რომელიც ორი გზითაა შესაძლებელი:

1. შემოსავლის ტესტირებით უნივერსალური სქემებისათვის, როგორცაა საპენსიო დაზღვევა, რაც ნიშნავს შემცირებულ ბენეფიტს მაღალშემოსავლიანთათვის;
2. აპლიკანთა რიცხვის გაზრდით სოციალური დახმარებების ხელმისაწვდომობის გზით.

დასავლეთსა და საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებული პოლიტიკური ეკონომიკის თვალსაზრისით, სოციალური დაცვა აღიარებს მხოლოდ რამდენიმე ინსტრუმენტს - დაზღვევაზე და საგადასახადო სისტემაზე დაფუძნებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებს, რომლებმაც უნდა დაიცვან მოქალაქეები სიღარიბისაგან.

როგორც შევთანხმდით, სოციალური კეთილდღეობა უმწეოთა დახმარებას გულისხმობს და სოციალური უსაფრთხოება ოჯახებისთვის სიღარიბის პრობლემის მაქსიმალურად არიდებას ისახავს მიზნად, სოციალური უზრუნველყოფის სისტემა კი შექმნილია იმისათვის, რომ ადამიანები სხვა სოციალურ რისკებთან გაუმკლავებლობის პრობლემის წინაშე არ დადგნენ. ეს რისკები დაკავშირებულია, სამუშაოს დაკარგვასთან, ასაკთან, ჯანმრთელობის გაუარესებასთან და ა.შ. სოციალური უზრუნველყოფა დაზღვევის პრინციპს ეფუძნება.

არსებობს სახელმწიფო და კერძო სოციალური დაზღვევის სქემები, რომლებიც ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. უპირველესი განსხვავება მათ შორის ის არის, რომ სახელმწიფო სოციალური დაზღვევა სოციალური უსაფრთხოების ნაწილია და სავალდებულოა უმრავლეს ქვეყნებში ან ფისკალური სუბსიდირებით ხორციელდება და სოციალური უსაფრთხოების გარანტიას ქმნის. ზოგიერთი ეკონომისტის აზრით, სავალდებულო სოციალური დაზღვევის პროგრამები ინდივიდუალური თავისუფლების შეზღუდვაა. მათი აზრით, მთავრობებს უჭირთ ღარიბთა და ე.წ. “უღირს” ღარიბთა იდენტიფიცირება. ამ უკანაკნელთ სისტემის ხარჯზე ფუქსავატობა აურჩევიათ ან დაუფიქრებლობის გამო სამომავლო რისკების განსაზღვრა არ ძალუძთ, პირველნი კი უმწეო მდგომარეობაში ფუქსავატობის გამო არ აღმოჩენილან. ამ ორი მახასიათებლის მქონე ადამიანთა გამორჩევა რთულია და ამ სწორედ ამ სირთულის დაძლევის ცდილობს მთავრობა სავალდებულო სოციალური დაზღვევით. სახელმწიფო, სავალდებულო დაზღვევის საშუალებით ირიდებს “დაუფიქრებელ” მოქალაქეთა სამომავლო ტვირთად ჩამოკიდების პასუხისმგებლობას.

სოციალური კეთილდღეობის დახმარებისაგან განსხვავებით, სოციალური დაზღვევა საშუალო და მაღალი კლასის დახმარებაა. ეს განსაკუთრებით ასეა მაგალითად, აშშ-ში, სადაც ფულადი დახმარება პენსიონერთა და უმუშევართათვის პოზიტიურ კავშირშია წინა გამომუშავებასთან. თუმცა ისეთი მოსაზრებაც არსებობს, რომ უმუშევრობის დაზღვევით სახელმწიფო თავისდაუნებურად კიდევ უფრო ზრდის დაუსაქმებლობის მაჩვენებელს, რადგან უმუშევარი, რომელიც დაზღვეულია უმუშევრობაზე, კარგავს მოტივაციას ეძებოს სამსახური და მაქსიმალურად ცდილობს გამოიყენოს დაზღვევა, რაც სახელმწიფოს საკმაოდ ძვირი უჯდება. მაგალითად, აშშ-

ში ბოლო დეკადების მანძილზე სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამების წილი შეკ-ში გაიზარდა, მაშინ როცა მიზნობრივი კეთილდღეობის პროგრამების ხარჯვითი წილი უცვლელია ამავე პერიოდის მანძილზე. სოციალური უზრუნველყოფის ხარჯები ბევრად აღემატება სოციალური კეთილდღეობის დანახარჯს. სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამების უარყოფითი გავლენა სოციალური კეთილდღეობის პროგრამებზე აშკარაა. დედვეიტი (“ფუჭი“ საერთო დანაკარგი) გადასახადის ყოველ ექსტრა დოლარზე იზრდება გადასახადებიდან ამოღებული შემოსავლების ზრდასთან ერთად. მაღალი გადასახადები, რაც აუცილებელია საშუალო კლასის სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამებისთვის ზრდის დედვეიტის ტვირთის ოდენობას გადასახადზე, რაც სიღარიბის მიზნობრივ პროგრამებზე უნდა დაიხარჯოს (მენკიუ, 2001).

ზოგიერთთა მოსაზრებით, დაბალშემოსავლიანმა ქვეყნებმა სადაზღვევო პროგრამები უნდა გადააქციონ გადასახადებით ფინანსირებად დასაქმების დახმარებად, რომელიც უნდა იყოს მარტივი, ხელმისაწვდომი, თანაბარი ოდენობის დახმარება, და ძირითადი სოციალური დახმარების პაკეტის შემადგენელი ნაწილი. მაგრამ სოციალური დაცვის მკაფიოდ გაწერილი გეგმის არარსებობა აფერხებს კეთილდღეობის ხარჯების ზრდას და არაეფექტურ ხარჯვას. ძველი სისტემის ნგრევისას, მოქალაქეებს იმედი ჰქონდათ, რომ ახალი მთავრობა დაიწყებდა საბაზრო ეკონომიკის, თავისუფალი საზოგადოებისა და გაუმჯობესებული სოციალური უზრუნველყოფის სისტემის განვითარებას, მაგრამ სახელმწიფო დაპირება ე.წ. „სოციალური საბაზრო ეკონომიკის“ მოდელის შექმნის შესახებ მხოლოდ ლოზუნგად დარჩა. ფუნდამენტური რეფორმების დაგეგმვისა და გატარების ნაცვლად მცირე მასშტაბიანი ღონისძიებები ტარდებოდა, რაც მხოლოდ საგანგებო მდგომარეობებთან გამკლავების პოტენციალს ფლობდა. რეფორმის დღის წესრიგი საერთაშორისო მონეტარული ფონდისა და მსოფლიო ბანკის მიერ დგებოდა. ეს ორგანიზაციები ეკონომიკის პრიორიტეტად პრივატიზაციასა და ლიბერალიზაციას მიიჩნევდნენ.

ჩამოყალიბდა მცირე და საშუალო ვადიანი პრიორიტეტები. მოკლე ვადაში, აქცენტები კეთდებოდა დაზოგვაზე. საერთაშორისო ორგანიზაციები რეკომენდირებდნენ დასაქმების დაბალ ღირებულებას, ინვალიდობის პენსიების შემცირებას, მომხმარებელთა გადასახადების შემოღებას. მაგალითად, გაეროს ბავშვთა ფონდის ინფორმაციით, სუბსიდირება უნგრეთში დაეცა 7-დან 1.5 პროცენტამდე, ხოლო პოლონეთში 8.2 დან 0.7 პროცენტამდე 1989-სა და 1993 წლებში. საშუალო და გრძელვადიანი პრიორიტეტები სოციალურ სფეროში გულისხმობდა სახელმწიფოს როლის გაუქმებას არსებული მომსახურებების მიწოდებაში და ეფექტიანობის ზრდას ამ მომსახურების მარკეტიზაციითა და პრივატიზაციით. ეს კი შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ სოციალური ბენეფიტების შემცირებით გარდა სოციალური კეთილდღეობის დახმარებისა, რაც არის კარგად გამიზნული უსაფრთხოების ქსელის შექმნა ღარიბთათვის. საბაზრო ეკონომიკის განვითარება შეუძლებელია სახელმწიფო ბიუჯეტის შემცირებისა და ეკონომიკაში გადასახადებისა და სუბსიდიების საშუალებით რესურსების გადანაწილების გარეშე.

მოდით, კერძო დაზღვევის სისტემაზე ვისაუბროთ, რომელიც საკმაოდ მსუყე სიამოვნებაა და განსაკუთრებით იმ ადამიანებს იზიდავს, რომლებსაც რისკთან გამკლავების საფრთხე დისკომპორტს უქმნის. ასეთ ადამიანებს შეუძლიათ შეიძინონ ნებისმიერი სახის დაზღვევა, რომელსაც გაწვდებიან და, რომელიც მათი აზრით, მოსალოდნელ რისკებთან გამკლავების ყველაზე კარგი საშუალებაა მათთვის. როგორც იცით, ბევრი სახის დაზღვევა არსებობს, მანქანის, უძრავი ქონების, ხანძრის წინააღმდეგ, ჯანმრთელობის, სიცოცხლის და ა.შ. არსებობს, ასევე, დაზღვევა ღრმა ხანდაზმულობისაც: თანხა, რომელსაც თქვენ იხდით დღეს, სადაზღვევეო კომპანია კი, თქვენ მომავალში ამ თანხას გადაგიხდით ყოველწლიურად თქვენი სიცოცხლის მანძილზე.

დაზღვევის ბაზარი ძირითადად ორი პრობლემის წინაშე დგას, რომლებიც რისკთან გამკლავების პროპაგანდირებას აფერხებს:

- ერთი არის უარყოფითი შერჩევა: რისკიანი ადამიანი უფრო ხშირად მიმართავს სადაზღვევი კომპანიას, ვიდრე არარისკიანი;
- მეორე კი მორალური საფრთხე: დაზღვევის შეძენის შემდეგ ადამიანი ნაკლებ მოტივირებულია რისკიანად არ მოიქცეს.

სწორედ ეს არის მიზეზი იმისა, რომ სადაზღვევეო კომპანიები აფასებენ რისკს იმ მოსალოდნელი რისკების შეფასებაზე დაყრდნობით, რის წინაშეც ისინი დადგებიან კლიენტის მიერ დაზღვევის შეძენისთანავე. სწორედ ამიტომაცაა, რომ დაზღვევის მაღალი ღირებულება მისაღებია რისკიანი ადამიანებისთვის, ხოლო ნაკლებ რისკიანები კი ცდილობენ თვითონვე იზრუნონ თავიანთ უსაფრთხოებაზე და აირიდონ დაზღვევის ტვირთი.

საქართველოში ვარდების რევოლუციის შემდეგ სოციალური დაზღვევის სისტემა შეიცვალა გადასახადებზე დაფუძნებული ჯანდაცვის სისტემით. 2005 წელს ახალი საგადასახადო კოდექსით შემოტანილი „სოციალური გადასახადის“ ცნებით გადასახადმა დაკარგა მიზნობრიობა და ჯანდაცვის გადასახადი საბიუჯეტო შენატანის ნაწილი გახდა. სოციალური დაზღვევის ერთიანი სახელმწიფო ფონდის ჯანდაცვის პროგრამების დაფინანსება მხოლოდ საბიუჯეტო ასიგნებებით ხირციელდებოდა. 2007 წლიდან სახელმწიფო ხარჯების დიდი ნაწილი ადმინისტრირებისათვის გადაეცათ კერძო სადაზღვევეო კომპანიებს, რომლებიც თავად ახორციელებენ დაზღვეულთათვის მომსახურების შესყიდვას. სოციალური მომსახურების სააგენტო მის მიერვე იდენტიფიცირებული ყველაზე ღარიბი ოჯახებისათვის იძენს ჯანდაცვის დაზღვევის პოლისებს კერძო სადაზღვევეო კომპანიებისათვის. დამქირავებლების მიშვეობით დაზღვეულია მოსახლეობის 6%, ნებაყოფლობით 1%, დაზღვევის არ მქონენი კი მოსახლეობის 76% შეადგენენ (ჩაგანავა, 2011). 2008 წლიდან სოციალური გადასახადი გაუქმდა. დღესდღეობით სახელმწიფო პროგრამების დაფინანსების ერთთადერთ წყაროს სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებები

წარმოადგენს. სამწუხაროდ ჯანდაცვის დაზღვევის პროგრამამ მიზანს ვერ მიაღწია, რადგან ვერც დაზღვევის შეძენის სტიმულირება მოხერხდა და ვერც ხელმისაწვდომობის გაზრდა.

გაზეთი *ბანკები და ფინანსების* მიერ ჩატარებულმა კვლევამ (გამოიკითხა 500-მდე რესპონდენტი) მოსახლეობის დამოკიდებულების შესახებ სადაზღვევო სისტემისადმი ცხადყო, რომ საქართველოში ყველაზე აქტუალური ჯანმრთელობის დაზღვევაა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გამოკითხულთა მხოლოდ 22% სარგებლობს. ავტომობილს აზღვევს 8,6%, რაც თავისთავად დაბალი მაჩვენებელია მანქანებით გადატვირთული თბილისისთვის. სიცოცხლის დაზღვევით მოქალაქეთა მხოლოდ 7% სარგებლობს. იმ ადამიანთა რაოდენობა, რომლებიც დაზღვევის არც ერთი სახით არ სარგებლობენ გამოკითხულთა საერთო რაოდენობის 55%-ს შეადგენს. არცერთი სადაზღვევო პროდუქტით ვინც არ სარგებლობს, მათი 54,5% ასე იქცევა, რადგან არ აქვს შესაბამისი ფინანსური საშუალება. 25,6% უბრალოდ, არ ენდობა სადაზღვევო კომპანიებს.

ეს მონაცემები კიდევ უფრო მნიშვნელოვანს ხდის სოციალური მუშაკის როლს დაზღვევის სიტუაციაში საქართველოში. ამის ძირითადი მიზეზი ის არის, რომ მოსახლეობის უმრავლესობა არ არის ინფორმირებული დაზღვევის სისტემისა და სადაზღვევო კომპანიების მიერ შეთავაზებული მომსახურებების შესახებ. არაინფორმირებული ადამიანი კი სწორ არჩევანს ვერ აკეთებს. გარდა ამისა, მომსახურების მიმღებთა უმრავლესობას აქვს კუთვნილი დაზღვევით სარგებლობის პრობლემა უამრავი ბარიერების გამო: ინფორმაციული, სატრანსპორტო, ტრანსპორტირების ხარჯების გადახდის და ა.შ. სოციალური მუშაკები სადაზღვევო სქემებს შორის განსხვავებების ახსნას დიდ დროს უთმობენ, თუმცა ეს მათ სამუშაო განრიგს მიღმა და შესაბამისად ფორმალურად არც აისახება მათ მიერ შესრულებულ სამუშაოში. მაგრამ ფაქტია, რომ მოსახლეობას სჭირდება ამგვარი მომსახურების მიწოდება და ეს ნიშა ამოსავსებია.

იმისათვის, რომ ვისაუბროთ სიღარიბეზე აუცილებელია შევთანხმდეთ იმაზე, თუ რა არის სიღარიბე, რადგან იგი მრავალგვარად განისაზღვრება. ერთნი განსაზღვრავენ სიღარიბეს, როგორც საბაზისო რესურსების უქონლობას. მეორენი კი, სიღარიბეს განსაზღვრავენ, როგორც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის მიღების უუნარობას, რადგან მოხმარებისა და მონაწილეობის საშუალებას ფინანსური რესურსების ფლობა განაპირობებს, მათი ნაკლებობის შედეგი კი ცხოვრების დაბალი სტანდარტია. არსებობს უფრო ფართო განსაზღვრებებიც, მაგალითად, სიღარიბის გაეროს განსაზღვრება, რომელიც ისეთ არამატერიალისტურ ელემენტებსაც მოიცავს, როგორიცაა “გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობის ნაკლებობა”, “ადამიანური ღირსების ხელყოფა”, “ძალაუფლების ნაკლებობა”.

სიღარიბე მისი მასშტაბების, სიღრმისა და კომპოზიციის გათვალისწინებით უნდა გაიზომოს. მაგალითად, აბსოლუტური სიღარიბე უკავშირდება ისეთი საბაზისო მოთხოვნების დაუკმაყოფილებლობას, როგორიცაა საჭმელი, სუფთა სასმელი წყალი, ჰიგიენური მდგომარეობა, ჯანმრთელობა, განათლება, ინფორმაცია და დაკავშირებულია არა მარტო შემოსავლის არქონასთან, არამედ სოციალური მომსახურებების ხელმიუწვდომლობასთან. აბსოლუტური სიღარიბე გადარჩენას უკავშირდება. ის ჩვეულებრივ განსაზღვრავს არსებობას, რომელიც გამოიხატება პროდუქციისა და რეპროდუქციისათვის საჭირო მინიმალურ ფიზიკურ შესაძლებლობებში. ის განსხვავდება, მაგრამ ამავე დროს უკავშირდება სიღარიბის უფრო ფართო ცნებას საერთო სიღარიბეს, რაც ქვეყანაში სიღარიბეში მცხოვრებთა საერთო რაოდენობით განისაზღვრება. ფარდობითი სიღარიბე კი განისაზღვრება არა როგორც საბაზისო ფიზიკური საჭიროებებისათვის არასაკმარისი ფინანსური რესურსების ფლობა, არამედ, როგორც სრულფასოვან საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართვის უუნარობა. ფარდობითი სიღარიბის განსაზღვრა შესაძლებელია მხოლოდ ერთი და იგივე საზოგადოების წევრების ცხოვრების პირობების შედარებით მოცემულ ისტორიულ ეტაპზე. როგორც ვნახეთ, სიღარიბე სხვადასხვა პარამეტრებით იზომება და ამ პარამეტრებისა და განსაზღვრებების ნაირსახეობა ხაზს უსვამს იმას, რომ აბსოლუტური და ფარდობითი სიღარიბის არსიცა და

ურთიერთკავშირიც მასზე განსხვავებული შეხედულებების დემონსტრირებაა, რამეთუ პირველად საჭიროებებზე კაცობრიობის გაგებაცა და მოთხოვნილებაც განსხვავებულია. ასე რომ ამ ცნების განსაზღვრა პოლიტიკურ ფუნქციას წარმოადგენს.

სიღარიბის გაზომვის სხვადასხვა მეთოდმა შეიძლება სხვადასხვა შედეგი მიგვაღებინოს. სიღარიბის გაზომვისათვის აუცილებელია განსაზღვრული იყოს სიღარიბის ინდიკატორები და სტანდარტი ე.წ. სიღარიბის ზღვარი, რასთან მიმართებაშიც უნდა შეფასდნენ ეს ინდიკატორები. სიღარიბის ზღვარზე დიდ ზეგავლენას ახდენს დროის განზომილება. მიმდინარე ცვლილებების მონიტორინგისათვის სიღარიბის ზღვარი უნდა დაფიქსირდეს რეალურ ვადებში, ან დამოკიდებული გახდეს შემოსავლის ზრდაზე, ან რეგულარულად შეიცვალოს მოსალოდნელ ცვლილებებთან მიმართებით. სიღარიბის ზღვარი ადგენს ღარიბთა რაოდენობას და შემადგენლობას, რასაც მოსდევს იმ პოლიტიკის სწორად განსაზღვრა, რომელმაც ეს ხალხი მაქსიმალურად უნდა ამოიყვანოს თავიანთი გაჭირვებიდან სიღარიბის ზღვრამდე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს რომ ეს არაფერს გვეუბნება ჩვენ სიღარიბის სიღრმესა და ინტენსიურობაზე, ე.ი. იმაზე, თუ სიღარიბის ზღვარს რამდენად ქვევითაა ხალხის შემოსავალი. აუცილებელია სიღარიბის დონეების გაზომვა, რაც იმის საშუალებას მოგვცემდა, რომ სიღარიბის დაძლევის მხოლოდ რაოდენობრივ ინდიკატორებს არ დავყრდნობოდით. ისინი, ვინც ოდნავ სცილდებიან სიღარიბის ზღვარს უფრო ადვილი “ამოსაყვანები” არიან ამ ზღვრამდე, ვიდრე ისინი, ვისი შემოსავალიც საგრძნობლად სცილდება დაწესებულ ზღვარს ე.ი. რაოდენობრივი მაჩვენებელი არაფერს გვაძლევს სიღარიბის დონეებს შორის სხვაობის გაუქმებისათვის.

სიღარიბის გაზომვისას ჩამოყალიბებულნი უნდა ვიყოთ იმაზე, თუ რასთან მიმართებით ვზომავთ სიღარიბეს - შემოსავალთან, ცხოვრების სტანდარტთან, მოხმარებასთან თუ დანახარჯთან. თუ შემოსავალთან მიმართებაში ვაპირებთ სიღარიბის გაზომვას, აუცილებელია გადავწყვიტოთ მხოლოდ ფაქტიურ შემოსავალთან მიმართებით ვზომავთ თუ მატერიალურ რესურსებთან და აქტივებთან მიმართებაში. კვლევებმა ცხადყო, რომ დაბალი შემოსავალი არ არის ცხოვრების დაბალი სტანდარტის პირდაპირი განმსაზღვრელი ფაქტორი. იმ კვლევებმაც კი, რომლებშიც ამ ორს შორის ნათლად გამოხატული კორელაცია დაფიქსირდა, ცხადყო, რომ დაბალი შემოსავლის მქონე ხუთიდან ორმა ოჯახმა არ მიიღო გაჭირვების ინდექსი.

შეუთავსებლობა შეიმჩნევა განსაკუთრებით მაშინ, როცა შემოსავლის გაზომვა გათვლილია ოჯახზე, ხოლო საცხოვრებელი სტანდარტის ან კეთილდღეობისა ინდივიდზე, გენდერული იმპლიკაციით.

ადამიანის ცხოვრების ცუდი პირობების მიზეზად ე.ი. დაბალ საცხოვრებელ სტანდარტად მხოლოდ დაბალ შემოსავალს ვერ მივიჩნევთ ზოგჯერ. ან პირიქით, ადამიანი შესაძლოა თავს აღწევს ცხოვრების ცუდ პირობებს სხვადასხვა საშუალებით: დანაზოგის აქტივიზაციით, სესხის აღებით, საქველმოქმედო ორგანიზაციებში დახმარებისთვის მიმართვით, მათხოვრობით, ქურდობით და სხვა. ასე რომ, მხოლოდ შემოსავლის გაზომვით ვერ მივიღებთ სიღარიბის ზუსტ მაჩვენებელს. შესაბამისად, შემოსავლის მომატებასთან ერთად შესაძლოა არ გაუმჯობესდეს ცხოვრების პირობები, თუ ინდივიდი მთელს ნამატს ვალებში დახარჯავს. ამიტომ, მაგალითად ბრიტანეთში, ბავშვთა სიღარიბის გასაზომად ორ-დონიან საზომს იყენებენ, რომელიც მოიცავს, როგორც დაბალშემოსავლიანობის ინდიკატორს, ასევე მატერიალური სიდუხჭირისა და დაბალი შემოსავლის კორელაციურ ინდიკატორს, როგორც საცხოვრებელი პირობების დამატებით საზომს.

ზოგიერთნი მიიჩნევენ, რომ დანახარჯი არის სიღარიბის უფრო ზუსტი საზომი, როგორც უფრო საიმედო საზომი შემოსავლისა და საცხოვრებელი სტანდარტისა, თუმცა ამასაც თავისი პრობლემები ახლავს, მაგალითად, პერიოდული მსხვილი დანახარჯი, და დანაზოგებისა და სესხების ფაქტები. ამავე დროს ოჯახურ მეურნეობაში ერთი წევრის შენაძენი შესაძლოა სხვების საცხოვრებელ მდგომარეობას მეტად აუმჯობესებდეს, ვიდრე თავად მისას, მაგალითად, ოჯახის დედის უმრავლესი საოჯახო შენაძენი. ხშირად ამ ნივთების მოხმარების მაჩვენებელი სხვების მიერ გაცილებით მაღალია, ვიდრე თავად ოჯახის დიასახლისისა, რომელმაც ნივთი შეიძინა. ასე რომ ცალკეულად, არც შემოსავლისა და არც დანახარჯის, არც მოხმარებისა და არც ცხოვრების სტანდარტის ინდიკატორებზე დაყრდნობით არ არის შესაძლებელი რეალური კეთილდღეობის გაზომვა.

როგორ დგება სამომხმარებო კალათა? მოგეხსენებათ, ქვეყნები განსაზღვრავენ სამომხმარებლო კალათას - აუცილებელ საარსებო მინიმუმს ადამიანისათვის. ხშირად სამომხმარებლო კალათას ექსპერტები ადგენენ, და დროშიც ყოველთვის განახლებადი არ არის. სიღარიბე იზომება მათი

შეხედულებისამებრ ღარიბთა ცხოვრებისათვის აუცილებელი საარსებო მინიმუმისა და საბაზისო მოთხოვნილებების საგნების აღრიცხვით. ასევე გამოიყენება მონაცემი დანახარჯის არ არსებობის შესახებ ხანგრძლივი მოხმარების საქონელზე და ფუფუნების საგნებზე. ეს მიდგომა კი ვერანაირად ვერ გამოდგება მათთვის, ვინც ამჯობინებს ხანგრძლივი მოხმარების ან ფუფუნების საგნებზე ხარჯვას აუცილებელი მოთხოვნილებების საგნებზე უარის თქმის ხარჯზე. რასაკვირველია, ამ მონაცემებზე დაყრდნობით შეგროვებული ინფორმაცია არ იძლევა ობიექტური რეალობის ასახვის საშუალებას.

დადგა დრო დავსვათ შეკითხვა – როგორ შევამციროთ სიღარიბის მაჩვენებელი? სამწუხაროდ, სიღარიბის დაძლევისა და მასთან გამკლავების უნივერსალური მიდგომა არ არის შემუშავებული სამყაროში, რადგან ის რაც მუშაობს ერთათვის არ არის იმდენად ეფექტიანი მეორეთათვის, ის რაც ეხმარება სიღარიბის დაძლევაში ერთგან, არა აუცილებლად ვარგისიანია სხვაგან. ერთთა პრობლემის მოგვარება ზოგჯერ მეორეთა პრობლემის წარმოშობის მიზეზია, და ეს ყველაფერი მგრძნობიარეა დროსთან, ადგილმდებარეობასთან და პოლიტიკურ ვითარებასთან მიმართებაში, როგორც კროს-ნაციონალურ, ისე ინტრა-ნაციონალურ კონტექსტში.

დასაქმების პოლიტიკა

ქვეყნის ცხოვრების სტანდარტის მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორი დასაქმების დონეა. დაუსაქმებლობის პრობლემა ორ კატეგორიად იყოფა: მოკლე და გრძელ ვადიანი პრობლემა. დაუსაქმებლობის ბუნებრივი დონე ქვეყანაში 5-6% დაუსაქმებლობას გულისხმობს. თითქმის არ არსებობს დაუსაქმებლობის ნულოვანი მაჩვენებელი. *ციკლური დაუსაქმებლობა* კი დაუსაქმებლობის მაჩვენებლის წლიურ ცვალებადობას ნიშნავს მისი ბუნებრივი მაჩვენებლის გარშემო. *შრომის ძალა* არის დაუსაქმებელთა და დასაქმებულთა რაოდენობის ჯამი. *დაუსაქმებლობის დონე* კი დაუსაქმებელი მუშახელის პროცენტული მაჩვენებლით განისაზღვრება.

სამუშაო ბაზრის პოლიტიკა მოიცავს, როგორც სამუშაო ბაზრის პასიურ, ასევე აქტიურ პოლიტიკას. *პასიური პოლიტიკა* გულისხმობს: ა) დასაქმების დაზღვევას და/ან ბ) დასაქმების კანონს, რომელიც მინიმუმ ხელფასს განსაზღვრავს. *აქტიური პოლიტიკა* კი მოიცავს: ა) პირდაპირი დასაქმების პროგრამების შექმნას მათ შორის სახელმწიფო სამუშაო ადგილების შექმნასაც; ბ) საინფორმაციო და კვლევით დასაქმებით ცენტრებს; გ) ტრენინგებს უნარების გაუმჯობესებისთვის.

“კეთილდღეობიდან დასაქმებისაკენ” პროგრამები მიმართულია იმ უმუშევრების დასაქმებისაკენ, რომლებიც სოციალური კეთილდღეობის დახმარებას ღებულობენ და მათი ფინანსური დამოუკიდებლობის მოპოვების ხელშეწყობას ემსახურება. ასეთი ტიპის პროგრამები ორი ტიპის ჯგუფზეა გათვლილი: უმუშევრებზე, რომლებიც ეძებენ სამუშაოს, რადგან ისინი ვალდებულნი არიან იმუშაონ; და მუშაობისთვის უუნარო უმუშევრებზე, რომლებიც ღებულობენ ინვალიდობის დახმარებას ან რაიმე სხვა ტიპის დახმარებებს და მოხსნილი აქვთ დასაქმების ვალდებულება. ასეთი პროგრამების მიზანია შეამციროს არა მარტო დაუსაქმებლობა, არამედ გადაჭრას კიდევ უფრო დიდი პრობლემა - შექმნას სამუშაო ადგილები. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში დაუსაქმებლობისა და სამუშაო ადგილების არ ქონის პრობლემის მოგვარება სამ პარამეტრზე დაფუძნებით ყალიბდება: ეკონომიკურზე, ქცევითსა, და ინსტიტუციურზე.

მოდით, განვიხილოთ თითოეული ცალ-ცალკე: ეკონომიკური შეხედულებისამებრ უმუშევრობის ძირითად მიზეზებად მიიჩნევა დასაქმების მოთხოვნისა და დასაქმების მიწოდების დეფიციტი. მოთხოვნის დეფიციტი შეიძლება ციკლური იყოს, მაგრამ ეკონომიკური აღმავლობის დროს საყოველთაო უმუშევრობის მიზეზით დაუსაქმებელთა პრობლემა შეიძლება არც გადაიჭრას, რადგან დამსაქმებელს ყოველთვის ურჩევნია დაიქირაოს ის პირი, რომელსაც არ აქვს უმუშევრობის ისტორია. 1970 წლიდან დღემდე განვითარებულ სამყაროში მთავრობები არ ცდილობენ ინდუსტრიული განვითარების მართვას უმუშევრობის პრობლემის მოგვარებისათვის ან დასაქმების ზრდისათვის ე.ი. შრომის მოთხოვნაზე

ზემოქმედების მოსახდენად ფულის ჩადებას ეკონომიკაში. მთავრობას რომ უნდოდეს ამის გაკეთება მათი მანევრირება შეზღუდულია ევრო მონეტარული გაერთიანების, ინვესტორებისა და ბაზრის ბირჟის მოთხოვნებით, რაც გულისხმობს, რომ პირდაპირი სუბსიდიები დაღმავალი ინდუსტრიისათვის აკრძალულია ევრო გაერთიანების რეგულაციების მიხედვით. ამის სანაცვლოდ, მთავრობები ატარებენ მიწოდების პოლიტიკას, ანვითარებენ რა საშუალებას, რომლითაც მთავრობას შეუძლია ინდივიდებისა და მომსახურების დახმარება ეკონომიკური პრობლემების გადალახვაში. ეს მოიცავს:

- სუბსიდიებს დაუსაქმებელთა შერჩევის ღირებულების შესამცირებლად – პირდაპირ სახელფასო სუბსიდიებს, თრეინინგების საფასურის დასაფარ გრანტებს, შემცირებულ სახელფასო გადასახადებს;
- უმუშევართა თრეინინგებს იმ უნარ-ჩვევებში, რაც დამქირავებელს სჭირდება;
- დასაქმების სქემებს, რომელთა საშუალებით დაუსაქმებელი იძენს სამუშაო გამოცდილებას, რომელსაც ბაზარზე ვერ შეიძენდა;
- სამუშაოს ძებნაში დახმარებას სამუშაოს შეთავაზების პოლიტიკის გაუმჯობესებისათვის.

ახლა განვიხილოთ ქცევითი თეორია, რომელიც უმუშევრობას უდევს საფუძვლად: ერთნი ამტკიცებენ, რომ დაუსაქმებლობა გამომდინარეობს დაუსაქმებელი ადამიანის ხასიათიდან და არა იქიდან, რომ სამუშაო ადგილი არ არსებობს, არამედ ისინი არ არიან მზად დასაქმდნენ იქ, სადაც ეს შესაძლებელია. ხშირად დაუსაქმებელს აქვს არარეალისტური მოლოდინი მისი დასაქმების პერსპექტივის შესახებ და სრულიადაც ვერ ათვისებენ საკუთარ შესაძლებლობებს. ამ შემთხვევაში აუცილებელია დაუსაქმებლის ქცევისა და ხასიათის თვისებების შეცვლა. მეორეთა აზრით, დაუსაქმებლები მოტივაციის დეფიციტით ხასიათდებიან, რაც გამოწვეულია გრძელვადიანი უმუშევრობის ზეგავლენით პიროვნების მორალზე, მატერიალურსა და სოციალურ ასპექტებზე. მოტივაზიის გაღვივებაზე მხარდამჭერი პროფესიის წარმომადგენლების როლი დიდია. მაგალითად, სოციალური მუშაკები, დასაქმების კონსულტანტები აქტიურად მუშაობენ ადამიანებთან თუ მათ დასაქმების პრობლემა აქვთ, არ არიან ჩამოყალიბებული რა შანსები ან შესაძლებლობები აქვთ, ეხმარებიან მათ დაუსაქმებლობიდან დასაქმებისაკენ სატრანზიტო პერიოდში.

ინსტიტუციური შეხედულება, მიუთითებს სახელმწიფო სტრუქტურების როლზე უმუშევრობის შენარჩუნებაში. ზოგიერთთა მოსაზრებით, დახმარება ზოგიერთ შემთხვევაში აკარგინებს ადამიანს მის უმთავრეს სამოქალაქო ფასეულობას – შრომის სურვილს. აუცილებელია გაუმჯობესდეს სამუშაო ტესტირების სისტემა, დაიხვეწოს დამსაქმებელთა მომსახურება, რაც გულისხმობს დამსაქმებელთათვის შესაფერისი კანდიდატურის მოძებნას და ამით მისი დროის დაზოგვის გარდა პოტენციური მომსახურის სამუშაოთი უზრუნველყოფას. ასევე დამქირავებელთათვის საკენკის შეთავაზება, როგორცაა, ხელფასების სუბსიდირება, თრეინინგისათვის

გრანტების გამოყოფა, საგადასახადო და ეროვნული დაზღვევის შეღავათების შემოღება. დამქირავებლებს უნდა მიეცეთ საშუალება გრძელვადიანი ვალდებულებების აღების გარეშე გამოსცადონ კლიენტის მუშაობის ხარისხი. ამას უარყოფითი მხარეც აქვს: დამქირავებელს სახელმწიფოს მხრიდან ასეთი ძალისხმევა უჩინს ეჭვს, რომ მომსახურე არ არის საკმარისად მოტივირებული რომ დასაქმდეს.

დასაქმების პოლიტიკის რაგვარობას დიდწილად განსაზღვრავს გადაწყვეტილების მიმღებთან იდეოლოგია. სხვადასხვა ქვეყანას სხვადასხვა მმართველობის პირობებში განსხვავებული დასაქმების პოლიტიკა აქვს. მაგალითად, ბრიტანეთის მთავრობამ ლეიბორისტული მმართველობისას გადაწყვიტა პასიური პოლიტიკიდან, რომელიც უმუშევრობის დახმარების შეთავაზებას გულისმობდა, უფრო აქტიურ პოლიტიკაზე გადასულიყო. ეს კი გულისხმობდა დაუსაქმებელთა სამუშაოს აქტიურ მაძიებლობას, რაც მათი დასაქმების ინტერვიუებზე ე.წ. *რესტარტ (restart) ინტერვიუებზე* გასვლის დაფიქსირებით მოხდა. ამ ინტერვიუებისათვის თავის არიდების შემთხვევაში ისინი აღარ კარგავდნენ დახმარების მიღებაზე უფლებამოსილებას. ასევე დახმარების პირობა გახდა დასაქმების თრეინინგებზე დასწრება, წინააღმდეგ შემთხვევაში დახმარება შეწყდება. სახელმწიფომ ამასთანავე გააძლიერა კონტროლი დაუსაქმებლისა და მისი მრჩველის ურთიერთობაზე, რომელსაც ევალება სასარგებლო რჩევები მისცეს კლიენტს დასაქმებისა და თრეინინგების შესახებ. სწორედ ეს იყო ის, რამაც ასე განასხვავა ლეიბორისტები კონსერვატორებისაგან. სახელმწიფომ გადაწყვიტა მოქალაქე სავალდებულო ეროვნული მინიმუმ ხელფასით უზრუნველყოფა. ეს კი ლეიბორისტთა პოლიტიკის მთავარი მახასიათებელი შტრიხი გახდა, რითიც ისინი დაუსაქმებელს მუშაობის მოტივაციას უზრდიან, რადგან ამ შემთხვევაში ის აიღებდა იმდენს, რამდენიც შრომის ფასად უღირდა, რასაკვირველია, თუ ეს თანხა არ აღემატება დახმარებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში მუშაობას აზრი ეკარგება.

მნიშვნელოვანია შევხვით მინიმალური ხელფასის საკითხს. ეკონომისტთა ერთი ჯგუფი მიიჩნევს, რომ მაღალი მინიმალური ხელფასის დაწესებით დაბალკვალიფიციური მუშახელისათვის, ირღვევა ეკონომიკის მთავარი პრინციპი, რომ ბაზარმა უნდა დაარეგულიროს მოწოდებასა და მოთხოვნას შორის ბალანსი. დაბალკვალიფიციური მუშახელის მაღალი ხელფასით უზრუნველყოფა შრომის საფასურს ზრდის დამქირავებლისათვის და ამცირებს ფირმების მიერ შრომის რაოდენობაზე მოთხოვნას. ეს კი ზრდის იმ მუშახელის უმუშევრობის მაჩვენებელს, რომელიც მაღალი მინიმუმ ხელფასის დაწესების გამო უმუშევარი აღმოჩნდა. მათი მდგომარეობა, ვინც დასაქმებულები არიან და იღებენ მაღალ მინიმუმ სახელფასო ანაზღაურებას საგრძნობლად გაუმჯობესდა იმათ ხარჯზე, ვინც დაბალ ანაზღაურებაზეც თანახმა იქნებოდა. თუმცა ამ შედეგების მასშტაბები დიდწილად და მოკიდებული მოთხოვნის ელასტიურობაზე, და მაღალი მინიმუმ ხელფასის მომხრეთა აზრით, დაბალკვალიფიციურ მუშახელზე მოთხოვნა ნაკლებად ელასტიურია, ამიტომაც მინიმუმ ხელფასის დაწესება მხოლოდ უმნიშვნელოდ

ამცირებს დასაქმების შესაძლებლობებს.

პოლიტიკის ინიციატივა შესძლებს დასაქმებულთა რიცხვის შემცირებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის დახმარებაზე ახალი ნაკადების შედინებას არ გაზრდის. ამისათვის აუცილებელია დასაქმების გრძელვადიანი პროგრამების შექმნა. თუმცა არსებობს სხვა გზაც, ე.წ დივერსიის გზა, რაც აშშ-სთვისაა დამახასიათებელი – დახმარებაზე უფლებამოსილებისთვის კრიტერიუმების მაქსიმალურად გამსხვილება, მაგრამ სათუთა რამდენად გამოასწორებს ეს მათ ეკონომიკურ მდგომარეობას.

იმისათვის, რომ პოლიტიკა წარმატებულად ჩაითვალოს არ არის საკმარისი ის ფაქტი, რომ დაუსაქმებლები დავასაქმეთ: პოლიტიკის შედეგობრივი მოქმედება რომ გავანალიზოთ გვჭირდება ვიცოდეთ რა მდგომარეობაში ჩავარდებოდნენ ეს უმუშევრები ამ კონკრეტული პოლიტიკის არ გატარების შემთხვევაში; რა ზეგავლენა ექნება პოლიტიკას სამუშაო ბაზარზე - თუ მოიტანს ის საერთო ეკონომიკურ სარგებელს; უნდა წარმოვიდგინოთ როგორი იქნებოდა სამუშაო ბაზარი ამ პოლიტიკის გარეშე.

ბავშვთა კეთილდღეობის პოლიტიკის პრინციპები

ბავშვებში ინვესტირების აუცილებლობა საკამათო თემა არ უნდა იყოს 21 საუკუნეში, თუნდაც ყველაზე პრაგმატული მოსაზრებით, რადგან თანამედროვე ეკონომიკა მოითხოვს მომავალ მუშახელს გაუმჯობესებული უნარებითა და ცოდნით, ასე რომ დღეს ინვესტირება ბავშვებში ხვალინდელი ძლიერი ეკონომიკისა და სოციალური სტაბილურობის გარანტია.

ბავშვთა კეთილდღეობა კი ნიშნავს ბავშვებისათვის ისეთი ცხოვრების პირობების შექმნას, როდესაც მათი გონება, სული და სხეული შესაბამისად ვითარდება განვითარების შესაბამის ეტაპზე. ამისათვის აუცილებელი პირობაა:

1. ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემა ნათლად და მტკიცედ იყოს ჩამოყალიბებული და განსაზღვრული საზოგადოებრივ სექტორში.
2. ბავშვთა კეთილდღეობის პოლიტიკა მჭიდროდ უკავშირდებოდეს ოჯახის პოლიტიკას, რომელიც მასზე პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს.
3. ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემის უმთავრესი მიზანი იყოს ბავშვის აღზრდისა და განვითარებისათვის დადებითი გარემოს შექმნა.

აღბათ დამეთანხმებით, რომ შეუძლებელია ბავშვთა კეთილდღეობაზე ვისაუბროთ მათი ოჯახების კეთილდღეობაზე ზრუნვის გარეშე. ბავშვებსა და ოჯახებზე ზრუნვის პოლიტიკა კი შეიძლება იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი პოლიტიკა. პირდაპირი პოლიტიკა ოჯახური პრობლემების მოგვარებისაკენ მიმართული პოლიტიკის კურსია პირდაპირი გზით. ხოლო არაპირდაპირი პოლიტიკა კი მიმართულია ოჯახური პრობლემების მოგვარებისაკენ, მხოლოდ სხვადასხვა პოლიტიკური კურსის ფარგლებში, სადაც ოჯახიც ავტომატურად მოიაზრება, მაგალითად, მოსახლეობის ზრდის პოლიტიკა (პრო და ანტინატალური), შემოსავლების უზრუნველყოფის პოლიტიკა, რომელიც ბავშვიანი ოჯახებისათვის მისაღები საცხოვრებელი პირობების შექმნაზეა ორიენტირებული, დასაქმების პოლიტიკა მომსახურე მშობლებისათვის, დედათა და ბავშვთა ზრუნვის პოლიტიკა, გენდერული თანასწორობის პოლიტიკა, და ა.შ. არაპირდაპირი პოლიტიკა მოიცავს ღონისძიებებს სხვა პოლიტიკურ ასპექტში – არა ოჯახთან უშუალოდ დაკავშირებული მიზნებისათვის, თუმცა, რომლებსაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ ოჯახებისა და ბავშვების სოციალურ კეთილდღეობაზე. მაგალითად, საშემოსავლო გადასახადმა, რომელიც შექმნილია იმისათვის, რომ გაზარდოს საშემოსავლო მოსაკრებელი, შესაძლოა დაბალშემოსავლიან ოჯახში ცოლის მუშაობის მოტივაცია შეამციროს; საემიგრაციო ან დასაქმების ბაზრის პოლიტიკამ, შესაძლოა გამოიწვიოს ოჯახების სეპარაცია, რადგან მეუღლეები შესაძლოა იძულებულნი გახდნენ დატოვონ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილი ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესების ძიებაში.

ბავშვებსა და ოჯახებზე ზრუნვის პოლიტიკა განიხილება, როგორც პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომლის საშუალებითაც ყველა სოციალური პოლიტიკა შეიძლება შეფასდეს იმისდა მიხედვით, თუ რა ზეგავლენა მოახდინა მან ოჯახებისა და ბავშვების კეთილდღეობაზე. ოჯახის პოლიტიკა მოიცავს იმ კანონებს, რომლებიც უშუალოდაა მიმართული ოჯახებისაკენ, მაგალითად, კანონი ოჯახის შესახებ, შემოსავლების ტრანსფერის პოლიტიკა, დედათა და ბავშვთა ჯანმრთელობის მომსახურება, ბავშვთა ზრუნვის მომსახურება და ა.შ.

ოჯახური პოლიტიკა გარკვეულწილად განსაზღვრავს ქვეყნის სოციალურ პოლიტიკას და პირიქით. მას შეუძლია დიდი ზეგავლენა მოახდინოს სხვადასხვა სოციალური საკითხის მოგვარებაში, ისევე, როგორც ამა თუ იმ პოლიტიკის პირდაპირი ზეგავლენის ქვეშ მოექცეს. ოჯახი შეგვიძლია გამოვიყენოთ, არა მარტო როგორც ობიექტი, არამედ, როგორც საშუალება სოციალური პოლიტიკის ცვლილებებისათვის.

ბავშვებსა და ოჯახებზე ზრუნვის პოლიტიკას შემდეგი მიზნები აქვს:

- გააძლიეროს ოჯახი სოციალურად და ეკონომიკურად, რათა უკეთ შეასრულონ მშობლობის პასუხისმგებლობა;
- გაზარდოს შობადობა და ხელი შეუწყოს დიდი ოჯახების შექმნას;
- პროპაგანდა გაუწიოს ოჯახის დაგეგმარებას;
- გაზარდოს ქალთა შესვლა სამუშაო ბაზარზე;
- გაზარდოს ოჯახებში ქალთა როლი სანამ ბავშვები პატარები არიან;
- დაიცვას ბავშვები ძალადობის, ექსპლუატაციისა და უგულვებელყოფისაგან;
- მხარი დაუჭიროს ქალთა თანასწორობას;
- პროპაგანდა გაუწიოს ქორწინებას და ბავშვზე ზრუნვას მერიტალური სტატუსის მიუხედავად;
- ხელი შეუწყოს სამუშაოსა და ოჯახის ცხოვრების დაბალანსებას;
- დაეხმაროს მოქალაქეებს მშობლობის ფასეულობების გათვითცნობიერებაში;
- დაეხმაროს მშობლებს კრიზისებისა და პრობლემების გადალახვაში.

ოჯახის მხარდაჭერის პოლიტიკის სხვადასხვა ინსტრუმენტი არსებობს: ფულადი დახმარებები, მომსახურება, და კანონები/რეგულაციები. ეფექტიანი პოლიტიკა მშობლების მაქსიმალურ მხარდაჭერაზეა ორიენტირებული, რომ შვილის აღზრდა მაქსიმალურად მხარდაჭერილი იყოს. თუ შევეცდებით გავიაზროთ რა არის შვილის ყოლის საფასური, ვნახავთ, რომ უპირველეს ყოვლისა, ის უკავშირდება პირდაპირ ხარჯებს როგორცაა დამატებითი ოჯახის წევრისათვის საჭირო კვების, ჩაცმის ხარჯები. ასეთი ხარჯები კი მარგინალური ეფექტის მქონეა დაბალშემოსავლიანი ოჯახებისათვის. ამავ დროს მას ახლავს შესაძლებლობის საფასური, რაც ყველაზე მეტად დედის საშემოსავლო შეზღუდვებში გამოიხატება და წარმოადგენს ღირებულების ტვირთს, რომლის ინტერნალიზება თანამედროვე ოჯახებს სულ უფრო ნაკლებად სურთ. პოლიტიკოსები თვლიან, რომ შესა-

ძლებლობის საფასურის საკითხი შეიძლება მოგვარდეს უფრო მეტი დღის ცენტრებისა და უფრო ხანგრძლივი ანაზღაურებადი შვებულებების საშუალებით. თუმცა ეს არ მუშაობს იმ ქვეყნებში, რომლებშიც დამქირავებლები მშობლობას დიდ საფასურს ადებენ. გამოდის, რომ ხშირ შემთხვევებში კარიერის დაწყება დედობაზე უარის თქმას უკავშირდება და ბავშვის საფასური უთანაბრდება ქალის ეკონომიკური დამოუკიდებლობის სარგებელს (ეპინ-ანდერსენი, 2002). ამიტომ, უმნიშვნელოვანესია ბავშვთა კეთილდღეობის პოლიტიკა ხორციელდებოდეს მშობლების მხარდაჭერის პოლიტიკის ფონზე.

ბავშვის განვითარების ყველაზე მეტად განმაპირობებელი ფაქტორია მშობლების განათლების მაღალი დონე ბავშვის განვითარების საკითხებზე. თუ არ შემუშავდა მშობლებიდან შვილებში ისეთი რესურსების გადაცემის მექანიზმში ჩარევის სტრატეგია, მაგალითად როგორცაა კოგნიტური უნარები საქმე წინ არ წავა. რეგრესული სიმულაციის ანალიზს თუ მოვიშველიებთ, ბავშვებში სიღარიბის მაჩვენებლის 10 პროცენტთან ზრდა გამოიხატება იმ მოწიფული ასაკის ადამიანთა რაოდენობის 8.5 პროცენტთან ზრდაში, რომლებიც ყველაზე დაბალი კოგნიტური უნარებით გამოირჩევიან (ესპინ-ანდერსენი, 2002). გამოდის, რომ ბავშვობაში ბავშვების განვითარებაზე რესურსების ეკონომიას გრძელ ვადაში უფრო სავალალო შედეგი და გაათმაგებელი დანახარჯი მოაქვს ქვეყნისა და საზოგადოებისათვის.

ჩვენი დროის პოლიტიკის პარადოქსი ის არის, რომ ბავშვობის სიდუხჭირის საფასური ძალიან დიდია და მისი აღმოფხვრის ღირებულება კი საკმაოდ მოკრძალებული. პირველი ნაბიჯი, რასაკვირველია არის ოჯახების მხარდამჭერი პოლიტიკის „შესაძლებლობის ფარგლების“ დადგენა. როგორც კი ამაზე ჩამოვყალიბდებით, ბავშვობის სიდუხჭირის შემცირებას უნდა შევეცადოთ უფრო ძვირადღირებული „მომსახურების სტრატეგიის“ „ტრანსფერების სტრატეგიით“ ჩანაცვლებით. თუმცა ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ეს ორი ურთიერთდამოკიდებულია. ოჯახის ბენეფიტები ემატება ოჯახის შემოსავალს და რაც უფრო მსუყეა ის, მით უფრო ნაკლები ბავშვზე ზრუნვის სუბსიდია იქნება საჭირო. ამავე დროს, რაც უფრო მეტს მუშაობს დედა, ნაკლები სუბსიდიები იქნება საჭირო ბავშვის აღზრდისათვის. ამიტომ აუცილებელია მშობლების დოვლათის შემქმნელად ჩამოყალიბების პოლიტიკის მხარდაჭერა. რეგრესული სიმულაციის ანალიზი გვთავაზობს, რომ დღის ცენტრების ყოველ 10 პროცენტთან ზრდას მოჰყვება დედათა დასაქმების 5.3 პროცენტთან ზრდა (ესპინ-ანდერსენი, 2002).

საქართველოში, სამწუხაროდ, მიუხედავად საკმაოდ წარმატებულად მიმდინარე ბავშვთა კეთილდღეობის რეფორმისა პრევენციული მიდგომა სუსტია და მშობლების ძლიერი მხარდაჭერის პოლიტიკაც არ არსებობს. არადა, კვლევებმა ცხადყო ასეთი საჭიროების აუცილებლობა. რეფორმის ძლიერი მხარე და წარმატების განმაპირობებელი ფაქტორია სოციალურ მუშაკთა აქტიური ჩართულობა, მაგრამ ზეჭარბი ბიუროკრატიული ფუნქციების შესრულებისა და საგზაო ხარჯების სიმწირის

გამო სოციალური მუშაკები შებოჭილები არიან ვიზიტების განხორციელებაში და არც სოციალურ მუშაკთა სამუშაო ფართი ითვალისწინებს მომსახურების მიმღებთა კონსულტაციისა და თერაპიისათვის განკუთვნილ სამუშაო სივრცეს. გამოდის, რომ მათი ფუნქცია მიკრო პრაქტიკის ისეთი ელემენტებით შემოიფარგლება, მაგალითად, როგორცაა გადამისამართება, მომსახურებების კოორდინირება, შემთხვევის მართვა და ვერ სწვდება კონსულტირებისა და თერაპიის კომპონენტებს (შატბერაშვილი, 2011).

მომსახურების დახვეწისათვის, უილსონისა და კოლეგების აზრით (2008), ბავშვთა საკითხებზე მომუშავე სოციალური მუშაკის უმთავრესი მოვალეობად მიაჩნიათ ბავშვთა ზრუნვის საკითხებში იმგვარად ჩარევა, რომ პატივი ვცეთ მათ შეხედულებებს, და მხარი დავუჭიროთ მათი ინტერესების დაკმაყოფილებას. ამ მიზნების მიღწევის ეფექტიანი გზებია:

1. ჩვენი ცნობიერების ამაღლება და იმის გააზრება თუ, როგორ ზემოქმედებს ჩვენივე ბავშვობის გამოცდილება ჩვენს დამოკიდებულებაზე ბავშვებისადმი;
2. განვივითაროთ ბავშვებთან ურთიერთობისა და კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები.

ბავშვზე ზრუნვის ადმინისტრირება სხვადასხვაგვარად ხორციელდება სხვადასხვა ქვეყანაში ან ზოგჯერ ერთი და იგივე ქვეყანაშიც. მაგალითად, განვითარებული სამყაროს უმეტეს ნაწილში იგი სუბსიდირებულია სახელმწიფო ფულით და შესყიდულია კერძო ბაზარზე. ურთიერთდამოკიდებულება მომსახურების ან პროდუქტის ღირებულებასა და ისეთ ფაქტორებს შორის როგორცაა: შრომის საფასური, ხარისხი და მომსახურების მიწოდების რაოდენობა, რაც ზეგავლენას ახდენს ფასზე, გამოიხატება ღირებულების ფუნქციაში.

აუცილებელია, რომ ბავშვები ხარისხიანი ზრუნვის ქვეშ იყვნენ და მომზადდნენ მომავალი ცხოვრებისათვის. მაღალხარისხიანი ზრუნვა განისაზღვრება 2 ურთიერთდამოკიდებული კომპონენტით: პროცესის ხარისხი და სტრუქტურის ხარისხი. პირველი ასახავს ბავშვზე ზრუნვის ხარისხს მზრუნველობის სისტემაში, ხოლო მეორე კი გარემოებით სტანდარტებს, რომელიც ძირითადად მთავრობის მიერ რეგულირდება.

ბავშვზე ზრუნვის ხარისხი შემდეგი ინსტრუმენტებით იზომება:

- ადრეული ბავშვთა განვითარების შეფასების შკალა;
- გარემო პირობების შეფასების შკალა;
- მზრუნველთა ინტერაქციის შკალა;
- სტრუქტურის ხარისხი: ჯგუფის ზომა, მზრუნველისა და აღსაზრდელის თანაფარდობა, მზრუნველის გამოცდილება ამ სფეროში, მზრუნველის ფორმალური განათლება, მზრუნველის ტრენინგი ბავშვთა დაცვაში.

რამდენადაც ადვილია სტრუქტურული ხარისხის კონტროლი და რეგულირება, იმდენად რთული და რესურსდამოკიდებულია ხარისხის მონიტორინგი. ამისათვის

აუცილებელია არა მხოლოდ კარგად გამართული მონიტორინგის მექანიზმი და მაღალკვალიფიციური კადრები, არამედ კარგად ფორმირებული მომსახურებების განვითარების პოლიტიკა. ეს უკანასკნელი ხელს უწყობს არა მხოლოდ მომსახურებების ხარისხის უზრუნველყოფას, არამედ ხარისხის მაღალი სტანდარტის დამკვიდრების მოტივაციის ზრდას, და თან მეგობრული და მხარდამჭერი პოლიტიკის ჩარჩოში.

ხანდაზმულთა პრობლემები

მსოფლიოში ძალიან სწრაფად იზრდება ხანდაზმული მოსახლეობის რაოდენობა. მოდით გავიაზროთ რას უკავშირდება ეს ტენდენცია და რა არის მისი განმაპირობებელი ფაქტორები. მაგალითად, გაერთიანებულ სამეფოში სიცოცხლის ხანგრძლივობა მამაკაცთათვის 77 წელია, ხოლო ქალებისათვის 81 (მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაცია, 2008). აშშ-ში 65 წელს ზევით ასაკის ადამიანები ქვეყნის მოსახლეობის 12.4 პროცენტს შეადგენენ, საუკუნის დასაწყისში კი მხოლოდ 4 პროცენტს შეადგენდნენ. 65 წელს ზევით ასაკის ყველაზე სწრაფად მზარდი მოსახლეობა 90 წელს ზევით ადამიანები არიან. საბ-საპარაში აფრიკაში, უმრავლესობა 40 წლამდე ცოცხლობს (დინიტო, 2005). განვითარებულ ქვეყნებში, მაგალითად აშშ-სა და დასავლეთ ევროპაში, უკანასკნელ ათწლეულებში მოსახლეობა წელიწადში დაახლოებით 1 პროცენტით იზრდება, და მომავალში უფრო ნელი ზრდაა მოსალოდნელი. მრავალ აფრიკულ ქვეყანაში, მოსახლეობის ყოველწლიური ზრდა დაახლოებით 3 პროცენტს შეადგენს, შიდსის ეპიდემიის გავრცელების მიუხედავად. ამ ტემპით კი, მოსახლეობა ყოველ 23 წელიწადში ერთხელ ორმაგდება. გაეროს კონსერვატიული ნაწილის პროგნოზირებით, მომავალ 22 წელიწადში მსოფლიო მოსახლეობა 1.3 მილიარდით გაიზრდება. შედარებით ლიბერალური ნაწილის პროგნოზირებით 4.7 მილიარდით და 10.7 მილიარდს მიაღწევს. გაეროს პროგნოზირებით, განვითარებულ ქვეყნებს შორის მოსახლეობის შეუმჩნეველი გრძელვადიანი ზრდა მოსალოდნელია მხოლოდ ავსტრალიაში, კანადაში, ახალ ზელანდიასა და აშშ-ში.

რას მოიტანს ზრდის ასეთი ტემპი? ზოგიერთი ქვეყნისათვის შიმშილს. ზოგიერთისათვის კი სიღარიბის მორევებიდან თავის დაღწევას კიდევ უფრო შეაფერხებს. სხვადასხვა ქვეყნის მოსახლეობა სხვადასხვა სისწრაფით იზრდება. ხანდაზმული მოსახლეობის ზრდასთან ერთად იზრდება ხანდაზმულთა დამოკიდებულების თანაფარდობა სამუშაო ასაკის მოსახლეობაზე. მაგალითად, იაპონიაში თანაფარდობამ 27 პროცენტს მიაღწია 2001 წელს, და მოსალოდნელია გაიზარდოს 47 პროცენტამდე 2025 წლისათვის. ეს ნიშნავს, რომ ერთი ხანდაზმული მოდის 2 სამუშაო ასაკის ადამიანზე. ხოლო რადგან ხანდაზმულთა პენსიები დღეს მომუშავეთა მიერ გადახდილი გადასახადების ხარჯზე გაიცემა უმეტესად (თაობათა სოლიდარობის პრინციპზე დაყრდნობით), აუცილებელია დასაქმებულთა რიცხვი 4-ჯერ მაინც აღემატებოდეს პენსიონერთა რიცხვს, ამ სისტემის ასამოქმედებლად და გადასახადების ამოღების გასაიოლებლად.

მოდით შევეცადოთ გავიაზროთ მოსახლეობის ზრდის განმაპირობებელი ფაქტორები. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ დაბალი ეკონომიკური განვითარების ქვეყნებში საკმაოდ მაღალია შობადობის მაჩვენებელი. საპირისპირო მონაცემები გვაქვს განვითარებულ სამყაროში, სადაც საგრძნობლად გაიზარდა ხანდაზმული მოსახლეობის რაოდენობა და იკლო სიკვდილიანობის ინდექსმა. სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ყოველ 1000 დაბადებულზე 178-დან 68-მდე შემცირდა. ასევე საგრძნობლად მოიმატა ქალთა სიცოცხლის ხანგრძლივობამ როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ქვეყნებში. ცხოვრების საშუალო ხანგრძლივობა გაიზარდა 41-დან 62 წლამდე. მესამე მსოფლიოში მოსახლეობის მესამედს შეადგენენ ბავშვები 15 წლის ასაკს ქვევით. განვითარებულ ქვეყნებში კი 15 წელს ქვევით ასაკობრივი ჯგუფი მოსახლეობის მხოლოდ 19 პროცენტს შეადგენს, ხოლო 65 წელს ზევით მყოფთა რიცხვი 14 პროცენტს შეადგენს.

განსხვავდება სახელმწიფოების მიდგომა ხანდაზმულთა პრობლემების მოგვარებისადმიც. უმრავლეს ქვეყნებში პოლიტიკური მოღვაწეები გულისხმიერებას იჩენენ მათ მიმართ, რადგან

ხანდაზმულები მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენენ. განვითარებულ სამყაროში, მთავრობები ზრუნავენ ხანდაზმულთა არა მხოლოდ საპენსიო უზრუნველყოფაზე, არამედ მათი სხვა სოციალური მომსახურებებით უზრუნველყოფაზეც. თავად ხანდაზმულებიც მეტი შემართებით იცავენ თავიანთ ინტერესებს სამუშაო ბაზრიდან გასვლის შემდეგ. ისინი ქმნიან ხანდაზმულთა კავშირებსა და ასოციაციებს, რათა თავიანთი ხმა უფრო მისაწვდომი გახადონ. სამწუხაროდ, იშვიათად თუ ვნახავთ ქვეყანას, სადაც ისინი ისე მივიწყებულნი იყვნენ, როგორც ჩვენს ქვეყანაში.

ხანდაზმულები ხშირად დისკრიმინაციას სწორედ ასაკის გამო განიცდიან. ხშირად დაკნინებულია მათი შესაძლებლობები. ასაკით მოხუცებულობა ავტომატურად სისუსტესა და უსუსურობასთანაა ასოცირებული. ფუკოს აზრით (ტვიგი, 2000), სოციალური გერონტოლოგია ებრძვის გადაჭარბებულ აქცენტს სხეულზე და მისი ფუნქციონირების შეზღუდვაზე, როგორც ეს ხშირად ბიო-სამედიცინო მოდელებშია წარმოდგენილი. მისი აზრით, პოლიტიკური ეკონომიკისეული მიდგომა ხაზს უსვამს იმ სტრუქტურულ პრობლემებს, სოციალურსა და ეკონომიკურ ფაქტორებს, რომლებიც იწვევენ მოხუცთა იზოლირებას, სიღარიბეს, მატერიალური რესურსების სიმწირეს, სოციალურ ექსკლუზიას. სწორედ ეს ფაქტორები და არა სხეულის ფუნქციონირების შესუსტებაა პრობლემური. სოციალური პოლიტიკის ამოცანაა მათ სხეულებზე ოპრესიული ფოკუსირების ნაცვლად იმ სტრუქტურული პრობლემების გააზრება, რის წინაშეც ისინი დგანან (თაუნსენდი, 1986, უოლკერ და ფილიფსონი, 1986 ლიშმანთან, 2000).

რასაკვირველია, განსხვავდება სხვადასხვა საზოგადოების დამოკიდებულება ხანდაზმულობასა და ხანდაზმულებისადმი. ძალიან ტრადიციულ საზოგადოებაში და ბევრ რელიგიურ ჯგუფებში, ხანდაზმულებს პატივისცემით ეპყრობიან, შესაბამისად, ისინი მაღალი სტატუსით სარგებლობენ. მიიჩნევა, რომ მათ აქვთ სიბრძნე და გამოცდილება, რომელსაც გამოყენება და გათვალისწინება სჭირდება. იგივე ითქმის ზოგიერთი სექტორის ან კლასის წარმომადგენელზე უფრო განვითარებულ ქვეყნებში. მოსამართლეები, პოლიტიკოსები და მაღალი თანამდებობის პირები ხანდაზმულობას დადებით უპირატესობად აფასებენ, მაგალითად, ჩინეთსა და აფრიკის ზოგიერთ ქვეყანაში. ზოგიერთ ქვეყანაში კი პირიქით, ხანდაზმულობა აშკარად ნეგატიური გამოცდილებაა და ადამიანის ოპრესიაა ასაკის გამო, ისევე როგორც რასიზმი, სექსიზმი, რომლებიც დისკრიმინაციაა ეთნიკურობისა და გენდერის ნიადაგზე (ბითევეი, 1995).

თუმცა უნდა აღინიშნოს, ხანდაზმულობა ოპრესიის სხვა სახეობებისაგან განსხვავდება იმით, რომ ჩვენ ყველა განურჩევლად ეთნიკურობისა, კანის ფერისა და სქესისა როდესმე დავბერდებით. დიდი განსხვავებაა ასაკობრივ დისკრიმინაციასა და ხანდაზმულობას შორის. გარკვეულ ასაკობრივ დისკრიმინაციას ჩვენ მუდამ განვიცდით ცხოვრების მანძილზე, რადგან განსაზღვრულია ასაკი, როდესაც ჩვენ შეგვიძლია გარკვეული ქმედებების ჩადენა, მაგალითად ასაკი, როდესაც სკოლაში შევდივართ ან ვამთავრებთ, როდესაც ჩვენ სექსუალურ ურთიერთობებს ვიწყებთ, როდესაც შეგვიძლია მანქანის მართვა, მოწევა დალევა და ა.შ. ასაკი, როდესაც კრიმინალური პასუხისმგებლობა გვეკისრება, ასაკი, როდესაც პენსიონრები ვხდებით. ბევრ საზოგადოებაში, ხანდაზმულობა და მასთან დაკავშირებული ფასეულობები და დამოკიდებულება მისდამი განსაზღვრავს სოციალურ ცხოვრებას თუ ინსტიტუციურ მოწყობას. ისინი ისე შეუმჩნევლად იჭრებიან ჩვენს ცხოვრებაში, ყოველდღიურ ფასეულობებში და დამოკიდებულებებში, რომ დიდ ზეგავლენას ახდენენ ხანდაზმულთა ყოფაზე და მათდამი სხვების შეხედულებებზეც. ამას კი ვუწოდებთ ინსტიტუციურ ან სტრუქტურულ ხანდაზმულობას. სამწუხაროდ, მიუხედავად იმისა, რომ სიცოცხლის ხანგრძლივობა იზრდება მსოფლიოში, ხანდაზმულობა მაინც განიხილება, როგორც ნოსტალგიური დამოკიდებულება სხვებზე და

ხანდაზმულთა პრობლემების მოგვარების გზები სულ უფრო ბუნდოვანი ხდება, განსაკუთრებით ზოგ ქვეყანაში.

რასაკვირველია, არსებობს ხანდაზმულობის უფრო ოპტიმისტური სურათიც. ეს ძირითადად ისეთ ქვეყნებში, სადაც თავად ხანდაზმულებს ესმით რა ძალას წარმოადგენენ და ერკვევიან თავიანთ სოციალურ, პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ უფლებებში. ამასთანავე ნათლად ესმით რა არის ხელისუფლის როლი მოქალაქეთა უფლებების დაკმაყოფილებაში, განსაკუთრებით ღვაწლმოსილი მოქალაქეებისა. ამის ნათელი მაგალითია აშშ, სადაც ხანდაზმულთა პრობლემებისადმი გულისხმიერ მიდგომას საფუძველი 1920 წლიდან ჩაეყარა. ხანდაზმულები მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ძალად ითვლებოდნენ და სწორედ ეს იყო მთავარი მოტივი პოლიტიკური მოღვაწეების გულისხმიერებისა მათ მიმართ. 1935 წელს მიიღეს სოციალური უზრუნველყოფის აქტი. 1965 წელს დაიწყო დიდი ჯანმრთელობის დაზღვევის პროგრამა მედიკეიდი (Medicaid), რომელიც არ არის ლიმიტირებული მხოლოდ ხანდაზმულთა ჯგუფით, არამედ არის ღარიბთა სამედიცინო დახმარების პროგრამა. 1996 წელს კი მედიკეარი (Medicare), რომელიც სამედიცინო უზრუნველყოფის პროგრამაა ორმოცამდე მლნ მოხუცებულისა და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონდე ადამიანისათვის. 1956 წელს სოციალური უზრუნველყოფის აქტის ნაწილი გახდა შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უზრუნველყოფის პროგრამა და დამატებითი უსაფრთხო შემოსავლის პროგრამა, რომელიც დახმარებას უწევს ხანგრძლივი შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებს. 1972 წელს, დამატებითი სოციალური უზრუნველყოფის შემოსავალი სოციალური უზრუნველყოფის აქტის ნაწილი გახდა და ფულად დახმარებას უწევს ხანდაზმულებს, უსინათლოებსა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებს, რომელთა შემოსავალი და რესურსები საარსებო მინიმუმს დაბლანა. 1965 წელს მიღებული ხანდაზმულ ამერიკელთა აქტი ხანდაზმულთა სოციალურ დახმარებას ითვალისწინებს. 1974 წელს სოციალური უზრუნველყოფის აქტს დაემატა სოციალური მომსახურების გრანტების პროგრამა, რომელიც შტატების მოსახლეობას სხვა დახმარებებთან ერთად ხანდაზმულთა მომსახურებისთვისაც გამოუყოფს თანხებს. გარდა ამისა, შეიქმნა უამრავი პროგრამა, რომელიც ხანდაზმულთა დროისა და ენერჯის მაქსიმალურად გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა, იქნება ეს პენსიონერ მოხალისეთა პროგრამა, მიმღებ ბებია/ბაბუათა პროგრამა თუ სხვა. შეიქმნა ასევე ამერიკელ პენსიონერთა ეროვნული ასოციაცია. 1967 წელს შეიქმნა დასაქმებისას ასაკობრივი დისკრიმინაციის აქტი, რომელიც 40-70 წლის შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებას ემსახურება.

არც გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა უგულვებელყოფს პენსიონერთა საჭიროებებს ბოლო ათწლეულის განმავლობაში. მთავრობამ უამრავი ახალი ტიპის ბენეფიტი შემოიტანა სისტემაში პენსიონერთა დასახმარებად. გარდა პენსიონერთა საშემოსავლო მხარდაჭერის დახმარებისა, რომელსაც 1999 წელს მინიმალური შემოსავლის გარანტია ეწოდა, 2003 პენსიონერთა კრედიტის დაარსებისა, უამრავი არაფულადი დახმარებებიც შესთავაზა პენსიონერებს. მათ შორისაა ზამთრისათვის საწვავის გადასახადი 1999, მხედველობის უფასო ტესტირება 1999, ტელევიზიის უფასო ლიცენზირება 75 წლისა და უფროსი პენსიონერებისათვის 2001, საზოგადოებრივი ტრანსპორტით უფასო მგზავრობა 2006 წელს (ჰილი და კოლეგები, 2008).

ბევრი მოხუცი სრულფასოვანი ცხოვრებით ცხოვრობს, ჩართულები არიან თაობათაშორის აქტივობებში: ზრუნავენ მეგობრებზე, და-ძმაზე, შვილებზე, შვილიშვილებზე, საზოგადოებრივ ღონისძიებებში მონაწილეობენ. აბრამოვი და მაშკოვა (2003) გვთავაზობენ აქტიური ხანდაზმულობის კონცეფციას. ის მოიცავს აქტივობათა ინდივიდუალურ ნაზავს:

- დასაქმებაში;

- საოჯახო საქმეებში და ზრუნვაში (ანაზღაურებადი თუ არაანაზღაურებადი);
- საზოგადოებრივ საქმიანობაში, მათ შორის მოხალისეობრივ საქმეში;
- გასართობ ღონისძიებებში (მაგალითად, სპორტში, მოგზაურობაში, კრეატიულ ღონისძიებებში).

სოციალური მუშაკების ფუნქცია ხანდაზმულთა პრობლემების მოგვარებაში მათ მხარდაჭერასაც მოიცავს სოციალურ გააქტიურებაში, თუ ეს მათი სურვილია; და სოციალური ქსელების გაძლიერებაში. სოციალური მუშაკის მომსახურებას არავინ ითხოვს წმინდად ხანდაზმულობის გამო – ყოველთვის არსებობს სხვა მიზეზი, მაგალითად ფიზიკური ან ფსიქიკური პრობლემები, შეზღუდული შესაძლებლობები, შეზღუდული მობილობა, უგულვებელყოფა ან ძალადობა ან რაიმე კონკრეტული სოციალური საჭიროება (ლორენსი, ლიონსი, ჰაგლერი, 2009). ამასთან აუცილებელია სოციალური მუშაკი დაეხმაროს ხანდაზმულს თავის უფლებებში გარკვევაში და სოციალური პროტესტის ორგანიზებაში. ხშირად მოხუცებს აკლიათ ინფორმაცია არსებული მომსახურებების ან მათი უფლებების შესახებ; ან ისინი ოჯახური კონფლიქტების მსხვერპლნი ხდებიან და საკუთარი სურვილის წინააღმდეგ აიძულებენ მოქმედებას. ამავე დროს ხშირია შემთხვევები, როდესაც მოხუცსა და მის ახალგაზრდა ოჯახის წევრებსა თუ ახლობლებს შორის თაობათა შორის არსებული ჩვეული გაუგებრობაა. ამ დროს სოციალური მუშაკი ეხმარება არა მხოლოდ მოხუცს, არამედ მის გარშემო მყოფებსაც არსებული პრობლემების ჯეროვნად გააზრებასა და მოგვარებაში. მოხუცებს ხშირად პრობლემები აქვთ არა მათი ფიზიკური ფუნქციონირების დაქვეითების გამო, არამედ არსებული სტრუქტურული პრობლემებისა და მათდამი სტერეოტიპული დამოკიდებულების გამო. ამ სტერეოტიპული დამოკიდებულების ფორმირებას ხელს უწყობს ტელევიზიით და ფილმებში ხანდაზმულთა სწეულ, ბუზლუნა და ძველ მოდურ ადამიანებად გაშუქება (ფიცპატრიკი, 2001).